

1700-tal i kvarteret Läkaren i Enköping

Arkeologisk förundersökning

Centrum 34:1
Enköpings stad 26:1
Enköpings kommun
Uppland

Emelie Sunding & Anna Ölund

1700-tal i kvarteret Läkaren i Enköping

Arkeologisk förundersökning

Centrum 34:1
Enköpings stad 26:1
Enköpings kommun
Uppland

Emelie Sunding & Anna Ölund

Omslagsbild: Aktuell tomt i kvarteret Läkaren i Enköping under pågående förundersökning i oktober 2016. Foto mot V av Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2017:11
ISSN 1654-8280

Fotograf och bearbetning av foton där inget annat anges: Upplandsmuseet
Planframställning där inget annat anges: Emelie Sunding och Anna Ölund
Vetenskaplig granskning: Hans Göthberg

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/1674

© Upplandsmuseet, 2017

Upplandsmuseet, Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Enköpings stad	8
Kvarteret Läkaren	10
Tidigare undersökningar	15
Målsättning	17
Förutsättningar, metod och genomförande	17
Undersökningsresultat	19
Fynd	40
Tolkningsdiskussion	47
Administrativa uppgifter	49
Referenser	50
Bilagor	52
Bilaga 1 – Kontextlista	53
Bilaga 2 – Fyndlista	55
Bilaga 3 – Fyndbilder	58
Bilaga 4 – Analyser, ¹⁴ C och vedart, Erik Danielsson	63
Bilaga 3 – Kritipsanalys, Arne Åkerhagen	69

Sammanfattning

Upplandsmuseet genomförde i oktober 2016 en arkeologisk förundersökning i kvarteret Läkaren i utkanten av fornlämningsområdet för Enköpings medeltida stadslager RAÅ 26:1. Området har en brant grundtopografi och ligger i kanten av Enköpingsåsen, strax nedanför Vårfrukyrkan.

Den aktuella undersökningsytan uppgick till ca 1180 m² och 1/3 del av ytan utgjordes av parkeringsplats. Resterande tomtmark var bevuxen med träd och gräs. Det historiska källmaterialet i form av foton, beskrivningar, stads- och kvarterskartor visar att tomten var bebyggd fram till 1980-talet. Delar av bebyggelsen tycks vara uppförd under 1700-talet. På senare år har tomten legat öde.

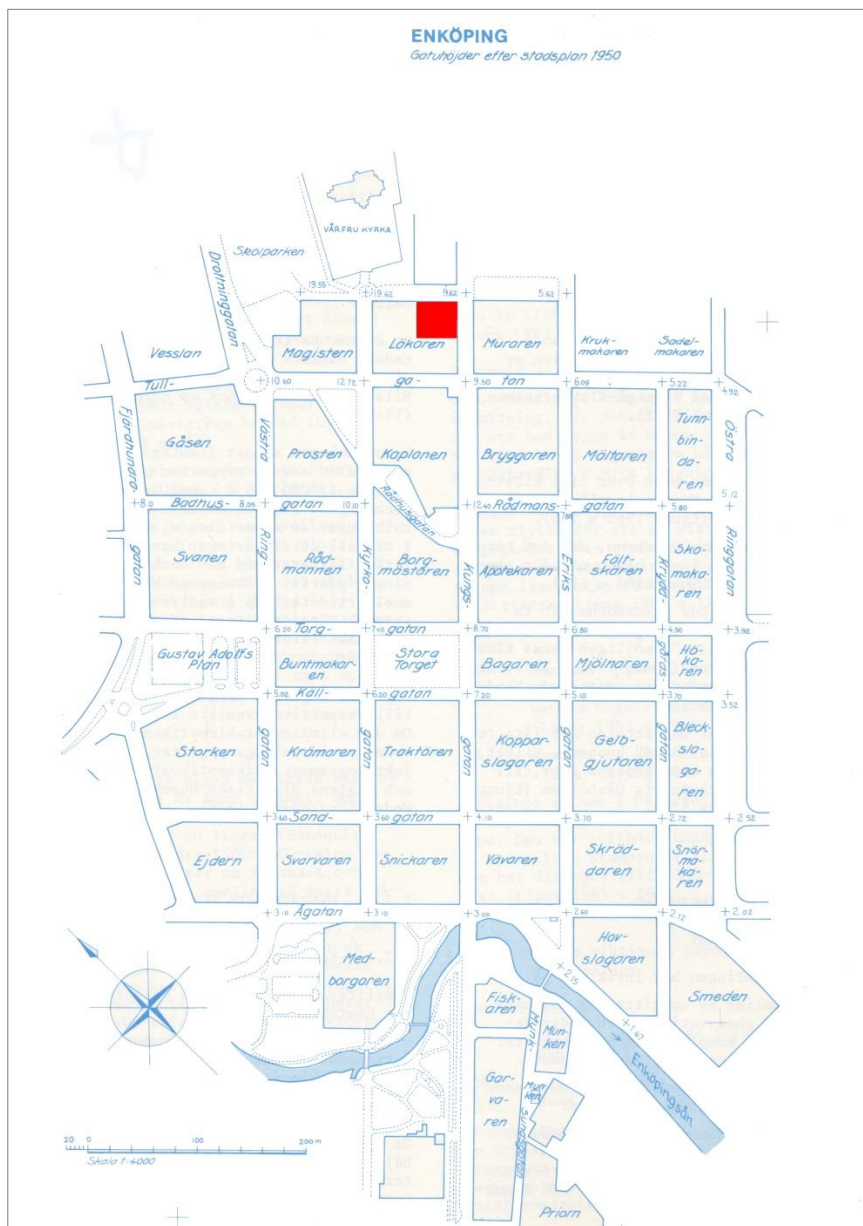
Den arkeologiska förundersökningen omfattade åtta schakt som förlades inom den träd- och gräsbevuxna sluttande ytan samt på parkeringsytan. Det kunde konstateras att stora delar av den senaste bebyggelsen schaktats bort och spåren efter denna var mycket fragmentariska. Parkeringsytan var också till stora delar utschaktad.

Förundersökningen kunde visa att det inom fastigheten skett stora utfyllnader under 1700-talet. Syftet med utfyllnaderna torde vara att förbereda för de hus som stod på tomten fram till 1980-talet. Även under 1800-tal och 1900-tal har förändringar inom tomtmarken skett. Väldigt lite av den senaste bebyggelsen fanns dock bevarad, då denna rivits i modern tid och raseringsmassorna körts bort från platsen. Under parkeringsytan framkom under raseringslager och utfyllnadslager fyra stolphål som skulle kunna ingå i en stolpburen konstruktion från 1400-talet. Stolphålen i konstruktionen daterades genom ¹⁴C-analys.

Inledning

Upplandsmuseets avdelning Arkeologi utförde under oktober 2016 en arkeologisk förundersökning inom fastigheten Centrum 34:1 i centrala Enköping (figur 1). Arbetet skedde efter beslut från Länsstyrelsen i Uppsala län, Samhällsutvecklingsenheten (dnr 431-185-16, 2016-08-23). Arbetet omfattade åtta förundersökningschakt inom aktuell fastighet. Orsaken till förundersökning var Enköpings Hyresbostäders önskan om att bebygga tomten med bostäder, där även det äldre gymnastikhuset från 1905 skulle byggas om. Det arkeologiska fältarbetet utfördes av Emelie Sunding och Anna Ölund som tillsammans även författat denna rapport.

Figur 1. Enköpings stad med kvartersnamn. Aktuellt undersökningsområde markerat med rött. Ur Medeltidsstaden Enköping 1979.

Bakgrund

Den aktuella fastigheten Centrum 34:1 är belägen i utkanten av Enköpings fornlämningsområde RAÅ 26:1 i kvarteret Läkaren. Kvarteret ligger vid foten av Enköpingsåsen och grundtopografin är i detta område mycket brant, sluttande mot sydöst.

Undersökningsytan som uppgick till ca 1180 m² har sedan 1980-talet legat obebyggd. Den sydöstra delen av ytan upptogs av en parkeringsplats och resterande tomtmark var före undersökningstillfället bevuxen med träd, sly och högt gräs. Ytan angränsar i nordöst mot ett gymnastikhus byggt 1905 och i sydväst mot en mindre byggnad. Kungsgatan löper sydöst om ytan och i nordväst finns Skolgatan, som i detta parti endast är en grusbelagd mindre gångväg.

Figur 2. Undersökningsytan före påbörjad undersökning. Foto mot N, Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Enköpings stad

Enköping omnämns i skriftligt källmaterial för första gången 1164-1167. Vid tiden tycks Uppland varit delat i tre pastorat, där prostkyrkan för Fjärdhundraland fanns i Enköping. I övrigt är ortens karaktär under detta tidiga skede i stort sett okänd, vilket även gäller för merparten av de mellansvenska städerna. Stadens kyrkliga centrum med Vårfrukyrkan, S:t Ilian och S:t Olof låg i norra utkanten upp mot den topografiskt dominerande Enköpingsåsen. Sannolikt fanns även hospitalet i denna del av staden, tidigast omnämnt 1278. I stadens andra ände, utanför den egentliga stadskärnan etablerades på Tryggön

(senare Klosterön) ett franciskanerkonvent omkring år 1250. Enköping var således under tidig medeltid i kyrkligt hänseende jämförbart med Östra Aros och nästan i paritet med Sigtuna.

Delar av staden antas genom donationsbrev vara anlagd på byn Söderbys ägor (Hård av Segerstad 1892). Stora delar av området var låglänt och nyttjades kanske som slåtteräng. Nordväst om staden finns boplatsslämningar och skärvstenshögar på flera platser. I norra delen av staden finns fyra runstenar och uppgifter om två runstensfragment. Runstensfragmenten och en av stenarna kan knytas till S:t Ilian. Troligen har andra delar av den mark staden är anlagd på varit allmänningsmark som kronan gjort anspråk på (DMS 2010 Trögd s 26). Detta kan vara bakgrunden till att kung Magnus kunde donera Klosterön till franciskanerbröderna 1278 (Ljung 1963).

Figur 3. Erik Dahlbergs förlaga till kopparstick över Enköping vid 1600-talets slut. Kungliga biblioteket, Suecia antiqua et hodierna, KoB Dahlb. I:65 Ex. I.

Stadens framväxt och urbaniseringsprocess har ofta setts som en vidareutveckling av en handelsplats som troligen etablerats under yngre järnåldern eller tidig medeltid (Gustafsson 1979). Staden låg ursprungligen på den plats där en mälarvik möter en utlöpare av Enköpingsåsen, ett idealiskt läge för en tidig stadsetablering. Förleden i stadens namn anses syfta på "vägknut" (Calissendorff 1986). I staden har järnhandeln med Bergslagen och Västmanland dominerat. Sannolikt har även Norrlandshandeln varit av stor betydelse då Enköpingsåsen utgör en naturlig och, undantaget Dalälven, obruten väg norrut. En fortlöpande landhöjning har dock medfört en strandlinjeförskjutning där stadens centrum förflyttats allt längre från Mälaren. Det utmärkta hamnläget kom successivt att försämrats för att i början av 1700-talet flyttas (Gustafsson 1979). Landhöjningen och den vikande strandlinjen, som är ett mycket omdiskuterat kapitel i stadens historia, har påverkat urbaniseringens grad, karaktär och lokalitet, liksom dess kommunikationsmöjligheter. Mälarens uppgrundning kan ha varit en av de viktigaste orsakerna till att Enköping förlorade sin roll som kyrkligt och profant centrum. Det relativa korta avståndet till Stockholm, Uppsala och Västerås, liksom Gustav Vasas reformpolitik innebar också att staden alltmer tappade sin ställning som centralort. Järnhandeln koncentrerades i allt större utsträckning till Stockholm. Från slutet av 1500-talet till början av 1700-talet drabbas staden av ett flertal omfattande bränder och pestvågor, och under perioden uppvisar staden en negativ befolkningsutveckling (Ljung 1963).

Strukturförändringarna under 1600-talet medförde att stadens huvudnäring försköts till att bli alltmer agrar. Karl IX uppmuntrade trädgårdsodlingen runt om staden genom

donationer av mark. Förutom korn och råg odlades olika lökväxter och kål (Ljung 1963, s 332, 373). Pepparrotsodlingen skulle sedan komma att dominera stadens agrara näring under 1800-talets första hälft (figur 4. Dahlgren 1979, s169).

I augusti 1799 utbröt en omfattande stadsbrand som kom att ödelägga stora delar av Enköpings bebyggelse. Stadens sydvästra delar drabbades hårdast och 69 gårdar eldhärjades, vilket medförde att 264 personer blev hemlösa (Sundquist 1944). Efter stadsbranden kom Enköping liksom många andra svenska städer att få ett reglerat gatunät efter ett regelbundet rutsystem efter fastslagen plan år 1800. I praktiken skulle regleringen komma att bli en långdragen process då stora delar av tomtmarken användes för odling och inte bebyggdes (Dahlgren 1979, s175ff). Många kvarter var fortfarande obebyggda enligt en karta från 1850. Däremot visar en karta från 1883 att staden nu var bebyggd efter 1800 års stadsplan. Två områden kom dock aldrig att följa det reglerade gatunätet; Rådhusgatan och Munksundsområdet.

Figur 4. Pepparrotsodling i centrala Enköping omkring sekelskiftet 1900. I bakgrunden ses Torggatan. Foto Anders Willmanson, Enköpings museum.

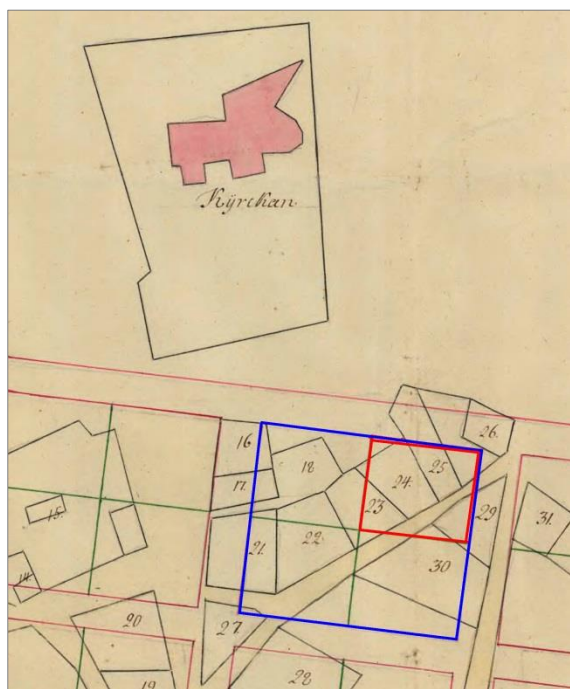
Kvarteret Läkaren

Kvarteret Läkaren ligger i stadens nordöstra del i slänten av den dominerande Enköpingsåsen, där Vårfrukyrkan ligger. Som beskrivits ovan är grundtopografin i kvarteret brant och sluttar ned mot sydost. Kvarteret sluttar från 15-10 m.ö.h. Intilliggande kvarter är kvarteret Muraren, kvarteret Kaplanen, kvarteret Magistern och Vårfrukyrkan. Kvarteret Läkaren omges av Kungsgatan (gamla Stockholmsvägen), Tullgatan och Kyrkogatan samt Skolgatan. Skolgatan hette tidigare Norra Ringgatan och utgör i detta parti inte av en gata i egentlig mening, utan endast en grusad gångväg. Vägen i detta parti har under tidigt 1900-tal kallats Wärmans backe. I kvarterets nordvästra del ligger ett gymnasiehus uppfört 1905. I den sydvästra delen av kvarteret finns ett hus uppfört under tidigt 1900-tal. Byggnaden används idag som bostäder men här har Sparbanken och Enköpings museum (Sydvästra Upplands kulturhistoriska förening) tidigare legat. I kvarterets sydöstra del finns två mindre byggnader med affärsverksamhet, samt hörnhuset Tullgatan-Kungsgatan uppfört vid 1800-talets mitt. I övrigt finns P-platser i kvarteret.

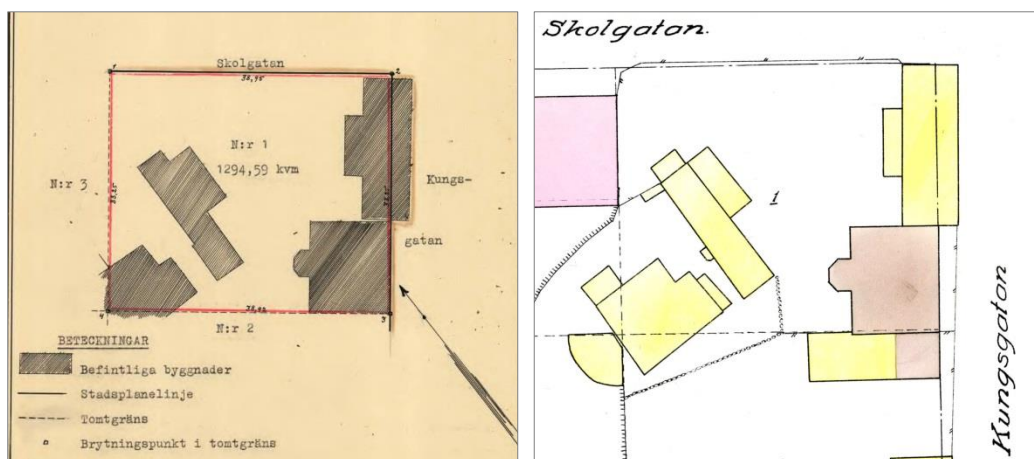
Den aktuella fastigheten Centrum 34:1 i kvarterets nordöstra del har under de senaste 30 åren legat obebyggd. På tomtens östra del, intill Kungsgatan har en grusad parkering anlagts. Övrig tomtmark var före undersökningstillfället bevuxen med högt gräs, sly, buskar och träd. Inför undersökningen avverkades detta, men några få större träd tilläts att stå kvar.

Kvarterets historia är inte tidigare utredd och en fullgod utredning låter sig inte göras här. Äldre arkeologiska undersökningar visar att det i kvarterets sydvästra del, hörnet Kyrkogatan-Tullgatan sannolikt legat en kyrka, S:t Olofs kyrka samt en kyrkogård. Kyrkans exakta placering är okänd liksom kyrkogårdens utsträckning (se nedan). Hur och i vilken omfattning övrig mark inom kvarteret nyttjats under medeltid är oklart. Detsamma är även gällande för tidig modern tid. Sannolikt var kvarteret något perifert beläget i relation till Stora Torget och Enköpingsån, men å andra sidan har människor ha passerat genom området på väg mot Vårfrukyrkan.

Den äldsta bevarade kartan som visar en kvartersindelning i staden är regleringskartan från år 1800. Denna visar både det nya och det gamla gatunätet (figur 5). Kvarteret Läkaren har på denna karta ett flertal tomter samt en gata som skär genom kvarteret i sydvästlig-nordöstlig riktning. Följande kvarterskartor visar ett relativt väl bebyggt kvarter under 1900-talet som vid slutet av 1900-talet har reducerats till två byggnader, Gymnastikhuset och den gamla Sparbankshuset (figur 12). Den aktuella fastigheten Centrum 34:1 benämndes förut Läkaren 1. Kvarterskartor från början av 1900-talet visar att en stor del av kvarteret var bebyggt, främst med mindre byggnader (figur 6 och 7). Byggnaderna i mitten av kvarteret dokumenterades 1958 av Upplandsmuseet och bedömdes då vara från 1700-talet. Byggnaderna följde inte den kvartersindelning som genomfördes i början av 1800-talet utan följde den oreglerade stadens kvarter (figur 8-10).

Figur 5. Utsnitt av regleringskartan som visar både 1799 års oreglerade gatunät och den reglerade stadsbilden från år 1800. Kvarteret Läkaren har markerats med blått och aktuell fastighet med rött. Underlag LMV 03-ENS-14.

Figur 6. T.v. Tomtmätning 1924 över tomt 1 i 2:a kvarteret av Norra roten i Enköping, dvs dagens Centrum 34:1. LMV Akt 0381-13/1924.

Figur 7. T.h. Tomtmätning, kvarterskarta från 1940 över kvarteret Läkaren tomt 1. Enköpings museum.

Det tycks som om byggnaderna i kvarterets mitt inte rivs i samband med regleringen utan fått ligga kvar fram till slutet av 1970-talet eller början av 1980-talet. Längsmed Kungsgatan på aktuell fastighet uppförs två byggnader senast under 1800-talet. Byggnaden i hörnet av Kungsgatan-Skolgatan utgjordes av en tvåvåning träbyggnad med mansardtak och bredvid detta hus låg en trevåningsbyggnad i sten eller tegel med vitputsad fasad (figur 13 och 14). En kvarterskarta från 1924 visar deras utbredning (figur 6 och 7)). Dessa byggnader tycks finnas kvar fram till slutet av 1970-talet då de rivs samtidigt som gårdsbebyggelsen. Ett flertal foton finns över denna bebyggelse mellan åren 1930-1980.

Figur 8. Gårdsbebyggelsens bostadshus till vänster och uthuslänga till höger. I bakgrunden ses gymnastikhuset. Foto från Tullgatan 1958 av Anna-Märta Berg, Upplandsmuseet.

Figur 9. T. v. Gårdsbebyggelsens bostadshus på aktuell fastighet dokumenterad i februari 1958. Foto mot S av Anna-Märta Berg, Upplandsmuseet.

Figur 10. T.h. Gårdsbebyggelsens långa fotad 1958. Denna uthuslänga har troligen från början fungerat som förråd eller stall. Foto mot Ö av Anna-Märta Berg, Upplandsmuseet.

Figur 11. T.v. Utsnitt av ekonomiska kartan som visar bebyggelsen i kv. Läkaren 1951. Vid denna tidpunkt fanns fortfarande 1700-talets bebyggelse kvar i kvarterets mitt. LMV 1951, J133-11h2e53.

Figur 12. T.h. Utsnitt av ekonomiska kartan som visar bebyggelsen i kv. Läkaren 1980. Större delen av bebyggelsen hade vid denna tidpunkt rivits. LMV J133-11h2eB3.

Att gårdsmiljön i kvarteret Läkaren har fått stå orörd från 1700-talet fram till slutet av 1900-talet är ovanligt. Redan på 1940-talet pekar Nils Sundquist ut miljön som en karaktäristisk gammal stadsgårdsmiljö (Sundquist 1944). Att Upplandsmuseet dokumenterade den 1958 kanske var en antydning att miljön hade högt kulturhistoriskt värde. När exakt denna bebyggelse revs är inte klarlagt men det sista fotot från bebyggelsen är enligt uppgift taget 1980, samma år som en karta upprättas då bebyggelsen ej är medtagen (figur 12).

Figur 13. Bebyggelsen utmed Kungsgatan i februari 1958. Foto mot V, av Anna-Märta Berg, Upplandsmuseet.

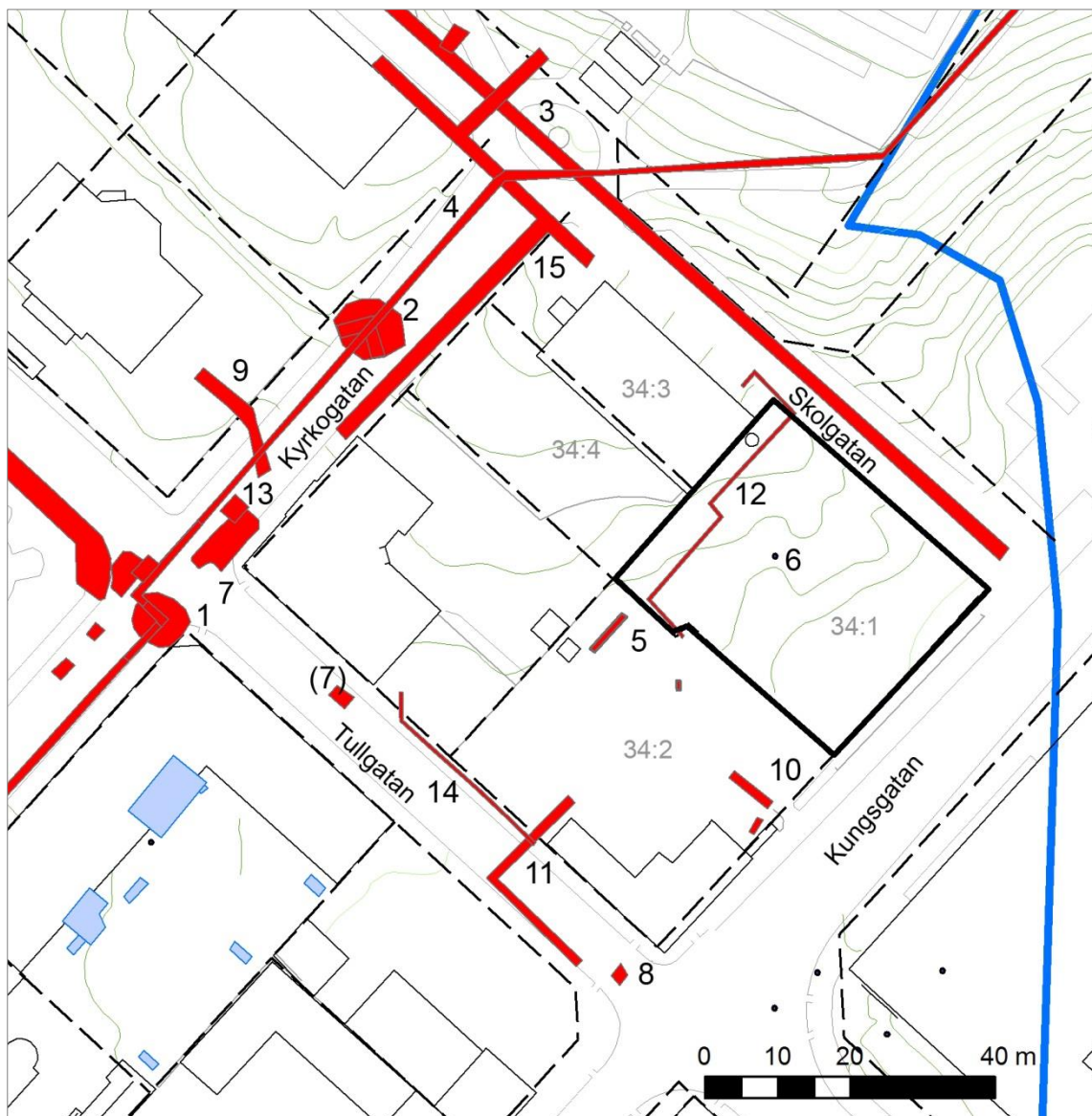
Figur 14. Bebyggelsen utmed Kungsgatan fotograferad från Skolgatan (Norra Ringgatan) september 1908. Foto Anders Willmanson, Enköpings museum.

Figur 15. Bebyggelsen på aktuell fastighet fotograferad 1980, troligen strax innan den revs. Foto från Skolgatan. Upplandsmuseet.

Tidigare undersökningar

Två undersökningar har tidigare gjorts inom den nu aktuella tomten, 1989 och 1995. Undersökningen 1989 var en förundersökning där schaktens läge inte markerats i arkivrapporten. I de fyra groparna påträffades ett 0,25 m tjockt matjordslager med kritpipsfragment, porslin och glas. Direkt under matjorden fanns rullstensgrus (Rosund- Forenius 1990). 1995 undersöktes ett schakt för fjärrvärme från fastighet Centrum 34:2 över aktuell tomt, Centrum 34:1. Schaktdjupet uppgick till 0,8 m. I schaktet påträffades en stenläggning, troligen en gårdsplan från 1800-talet samt en nedgrävning av okänd ålder (Anund 1996).

Figur 16. Kvarteret Läkaren med tidigare undersökningar i och kring kvarteret markerade med rött, vilka anges i tabell, figur 17. Underlag för tidigare undersökningar är StadsGIS Enköping samt i tabellen redovisade rapporter. Blå linje anger fornlämningsgränsen för Enköpings stadslager RAÄ 26:1. Svart markering anger det aktuella förundersökningsområdet. Observera att en byggnad på fastighet 34:2 inte finns med i kartunderlaget. Skala 1:1000.

I kvarteret Läkaren och i gatumarken kring kvarteret har ett flertal arkeologiska insatser gjorts genom åren. Dessa har visat på bevarade kulturlager med goda förhållanden för organiskt material samt lämningar efter S:t Olofs kyrka och kyrkogård (Anund 1996 och där anförd litteratur, Syse 2003). Undersökningarna redovisas nedan i tabellform och schaktplan (figur 16 och 17).

Nr	År	Nr i StadsGis	Nr i SR-register	Lokalitet	Undersökningsresultat	Referens
1	1954	195401	18	Tullgatan-Kyrkogatan	7-8 gravar i Ö-V riktning. Rester efter S:t Olofs kyrkogård	Gustafsson 1979
2	1965	196502	10	Kyrkogatan	Murverk. Gråstensmur i två skift. Har senare tolkats som delar av S:t Olofs kyrka.	Planritning, foto. Gustafsson 1979
3	1972	197201	19	Skolparken-Skolgatan	Gravar, murar, bebyggelselämningar. Långsmalt ledningsschakt.	Plan och-sektionsritning, foton. Gustafsson 1979
4	1974	197402		Kyrkogatan	Fjärrvärmeschakt från Vårfrukyrkan till Stora torget. I backen nedanför kyrkan ovanför Tullgatan påträffades resterna efter en sentida byggnad. Längre ned i Kyrkogatan påträffades skelettbegravningar tillhörande S:t Olofs kyrkogård. Sammanlagt ett tiotal begravningar konstaterades ca 0,5-0,65 m under gatunivå. Kyrkogården sträckte sig åtminstone ett 30-tal m från ca 8 m N om till ca 9-10 m S om Tullgatan.	Löfgren Walukiewicz, U & Gezelius, L. 1991 samt foton och planritningar.
5	1985	198502		Kv Läkaren Centrum 34:2	En gränd/gata samt ett tunt avsatt gruslager och en nedgrävning.	Syse 1985
6	1989	198902		Kv Läkaren Centrum 34:1	Inga bevarade kulturlager	Roslund-Forenus 1990
7	1992	199203		Tullgatan-Kyrkogatan	7 gravar i Ö-V riktning. Rester efter S:t Olofs kyrkogård. ¹⁴ C-datering 1300-tal.	Anund 1993
8	1992	199201		Tullgatan-Kungsgatan	I m tjocka kulturlager med fynd och bevarat organiskt material.	Anund 1993
9	1994	199404		Kyrkogatan	Utschaktade kulturlager	Anund 1995a
10	1994	199403		Kv Läkaren Centrum 34:2	Kulturlager från historisk tid samt en hård/kokgrop av förhistorisk karaktär	Anund 1995b
11	1995	199503		Tullgatan	0,6 m tj kulturlager. Avstatta lager eller odlingslager.	Anund 2006
12	1995	199502		Kv Läkaren Centrum 34:1	En stenläggning samt en nedgrävning	Anund 1996
13	2000	200002		Kyrkogatan	I detta parti, igenfylld grop när arkeolog kom till platsen.	Syse 2001
14	2001	200201		Tullgatan	Tunna kulturlager under 1 m fyll.	Syse 2003
15	2003	200303		Kyrkogatan Skolgatan	0,3 m br och 0,4 m dj schakt. Omrörda kulturlager.	Qviström 2003

Figur 17. Tidigare arkeologiska undersökningar i och kring kvarteret Läkaren i Enköping. Sammanställning utifrån rapporter, arkivmaterial och StadsGIS Enköping.

Målsättning

Den arkeologiska förundersökningen syftade till att skapa underlag för Länsstyrelsens värdering av fornlämningens kunskapspotential. Målsättningen var att undersökningsresultatet skulle utgöra ett fullgott underlag för planering av en eventuell arkeologisk undersökning.

Inför förundersökningen gjordes en genomgång av tidigare arkeologisk data, kart- och arkivmaterial. Det antogs också att den topografiska situationen spelat stor roll för bebyggelsen inom tomten då platsen ligger i kanten av Enköpingsåsten sluttar brant nedåt mot sydöst. Fotografier och tomtkartor visade att platsen var bebyggd fram till 1980-talet med två hus utmed Kungsgatan samt två gårdshus mitt på tomten (figur 6).

De tidigare arkeologiska undersökningarna på platsen, liksom i angränsning till denna gav en tvetydig och svårtolkad bild. Närheten till den medeltida, nu försvunna kyrkan S:t Olof med dess kyrkogård var ytterligare en faktor att ta hänsyn till i samband med prioriterade arkeologiska frågeställningar. I angränsning till aktuell tomt påträffades 1995 en härd eller kokgrop av förhistorisk karaktär (Anund 1995b), varpå det även fanns en möjlighet att på denna undersökning påträffa förhistoriska lämningar. Förundersökningen hade som målsättning att svara på följande frågeställningar:

- Finns bevarade kulturlager och konstruktioner inom fastigheten?
- Vilken karaktär, utbredning och datering har dessa lämningar?
- Kan lämningarna kopplas till någon typ av verksamhet (ex odling, hantverk)?
- Kan lämningarna kopplas samman med den försvunna medeltida kyrkogården till S:t Olofs medeltida kyrka?
- Finns spår av förhistorisk aktivitet på platsen?
- Finns ytor inom fastigheten som är helt utschaktade?
- Hur ser grundtopografin ut?

Förutsättningar, metod och genomförande

För att besvara ovanstående frågeställningar och uppfylla förundersökningens syfte planerades att förlägga schakt inom utvalda delar av undersökningsytans 1180 m². Sammanlagt planerades dessa schakt utgöra ca 200-240 m², dvs 16-20 % av den totala förundersökningsytan. Schaktens placering var avhängig tidigare undersökningsresultat samt var den äldre bebyggelsen varit lokaliserad. Undersökningarna 1989 och 1994 på aktuell tomt, hade påvisat en lagertjocklek på upp till 0,3 m. Detta var den information som fanns att tillgå när undersökningsplanen skrevs och godkändes av Länsstyrelsen.

Efter att undersökningsplanen var antagen framkom uppgifter om att en miljöteknisk markundersökning genomförts på den aktuella undersökningsytan. Denna undersökning gjordes på uppdrag av SH-bygg och genomfördes av Bjerking AB i maj 2016 samt en komplettering i juni 2016. Genom rapportens jordprovstabeller och analysresultat av markundersökningen framkom en helt annan bild än vad tidigare arkeologiska undersökningar visat. Rapporten anger att *”Utifrån genomförd geoteknisk undersökning utgörs området av 0,6-2,5 meter djupfyllning av sand, grus och mulljord där tegel ställvis förekommer. Fyllningen underlagras av friktionsjord (grusig sand)”* (Uggla 2016).

De nio borrhov som tagits inom den för förundersökningen aktuella ytan hade enligt rapporten en antropogent påverkad fyllning mellan 0,6-2,0 m.

Länsstyrelsen beslutade i samråd med beställaren och Upplandsmuseet, att trots dessa förändrade förutsättningar, genomföra förundersökningen med den beslutade undersökningsplanen.

Vid undersökningen visade sig att den miljötekniska markundersökningen hade haft rätt och att det antropogent påverkade materialet, dvs. kulturlagrens tjocklek var ca 0,6-2,0 m tjocka, ibland även ännu mer. Dessa kulturlager utgjordes dock till största delen av utfyllnadslager. Konsekvensen av de förändrade förutsättningarna blev bl.a. att ca 153 m² kom att undersökas istället för de förutsatta 200-240 m². Sammanlagt undersöktes dock 165 m³ av förutsatta 60-72 m³.

Förundersökningsschakten grävdes med en liten bandburen grävmaskin samt för hand. Det uppgrävda materialet lades vid sidan av schaktet för att vid dagens slut, efter dokumentation återfyllas. Detta för att de ställvis mycket djupa schakten kunde utgöra risk för tredje man.

Schakten förlades inom förundersökningsytan i relation till kunskapen om befintliga ledningsdragningar, träd, den äldre bebyggelsens placering samt den topografiska situationen. Undersökningen skedde utifrån ett kontextuellt förhållningssätt där aktiva händelser inordnades i den stratigrafiska analysen.

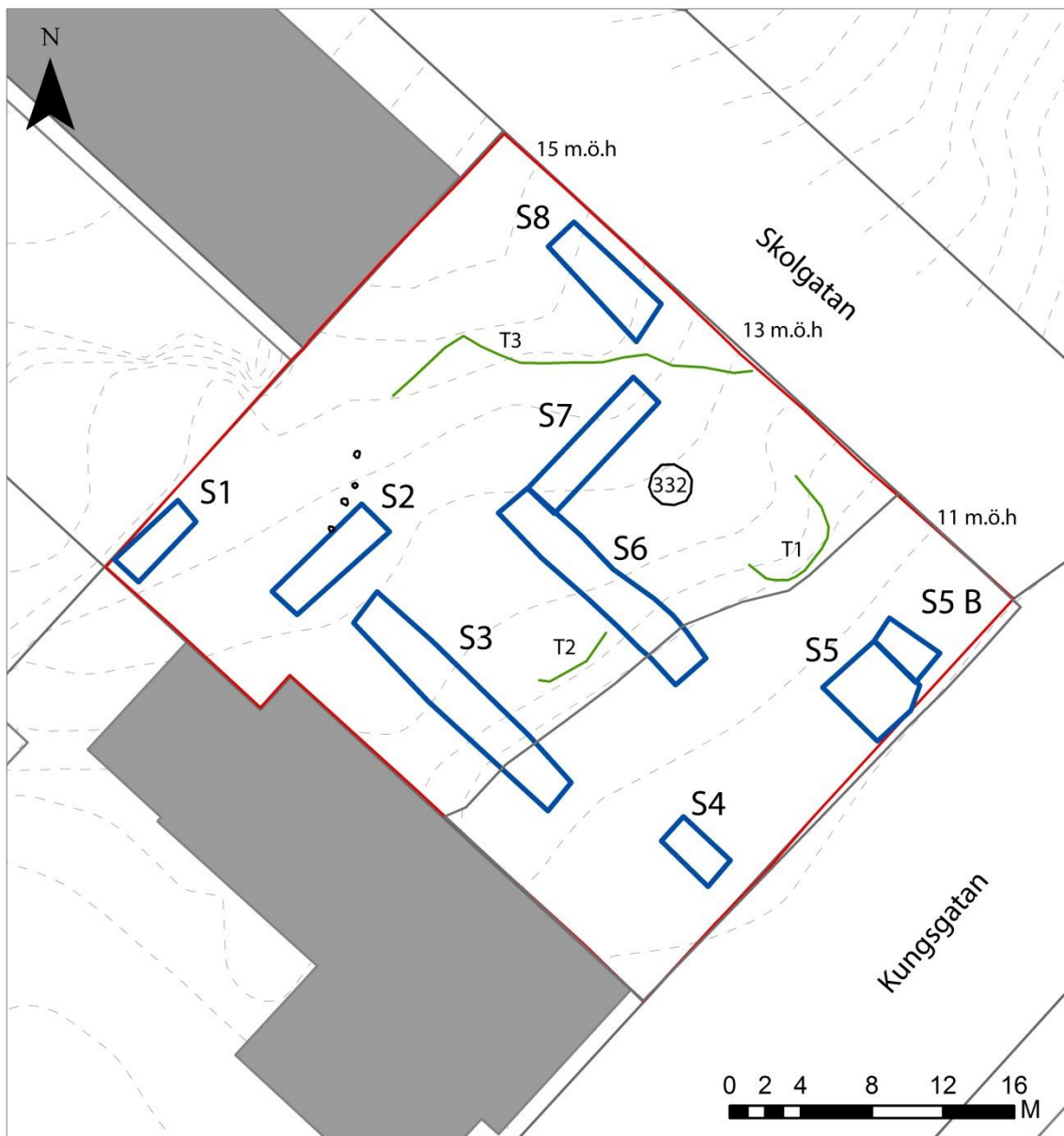
Framkomna lager och konstruktioner dokumenterades i plan genom inmätning med GPRS och fotografering samt beskrivning på kontextblankett. De informationsbärande lagren grävdes för hand och uppenbara utfyllnadslager grävdes genom en kombination av maskingrävning och handgrävning.

All arkeologisk data såsom undersökningsområdet, schakten, arkeologiska kontexter, fynd och prover mättes in med GPRS och lades in i dokumentationssystemet Intrasis för vidare bearbetning. Området, schakten, vissa enskilda fynd och fältarbetsprocessen dokumenterades genom fotografering. Inga sektions- eller planritningar upprättades vid förundersökningen.

Kontexter av uppenbart recent karaktär dokumenteras översiktligt. Förhistoriska, medeltida och tidigmoderna kontexter skulle enligt undersökningsplanen ges hög prioritet. Primära ytor (1700-tal) samt stolphål och en härdrest som antogs vara medeltida eller förhistoriska gavs hög prioritet.

Undersökningsresultat

Vid den arkeologiska förundersökningen grävdes sammanlagt nio schakt fördelat över undersökningsområdet. Fyra schakt förlades i gräsytan, tre schakt i parkeringsytan och två schakt grävdes både i gräsytan och i parkeringsytan (figur 18). I den avverkade gräsytan fanns ett fåtal konstruktionsrester synliga ovan mark, vilka kan identifieras på fotografier från 1950-talet. Tre uppbyggda terrasser, T1-T3, dokumenterades. Även ett stort gjutet betongfat, 332, rensades fram och dokumenterades, detta tolkas vara ett fågelbad eller liten damm. Norr om schakt 2 fanns fyra stenar synliga i gräsytan

Figur 18. Plan över undersökningsområdet, markerat i rött, med förundersökningsschakten markerade i blått. På planen finns även de moderna konstruktioner som var synliga ovan mark markerade. Höjdrivorna syns som streckade linjer och gränsen mellan parkeringsytan och gräsytan med heldragen grå linje. Skala 1:400.

Figur 19. Terrass T2 synlig i förgrunden och T3 i bildens övre högerkant. Foto mot NV. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

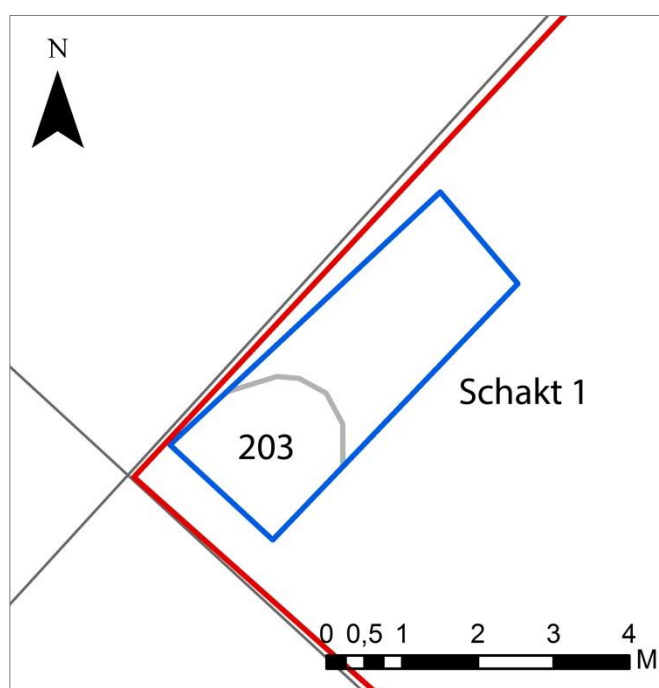
Figur 20. Terrass T1 fanns vid gränsen mellan parkeringsytan och gräsytan. Foto mot N. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Figur 21. Gjutet betongfat 332 som fanns i gräsytan. Tolkas vara ett fågelbad eller liten damm. Foto mot SÖ. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Schakt 1

Schakt 1 förlades i områdets nordvästra del nära tomtgränsen. Schaktet grävdes i nordöstlig-sydvästlig riktning och var 4,5 m långt, 1,6 m brett och 1,4-1,75 m djupt. Överst i schaktet fanns grästorv och matjord (128), ca 0,2 m tjockt. Därunder fanns ett raseringslager från den senaste bebyggelsen (169) ca 0,25 m tjockt. Under raseringslagret fanns i schaktets sydvästra del två huggna stenar (179) som tolkas härröra från den senaste bebyggelsen. Direkt under stenarna och raseringslagret fanns i schaktets nordvästra del en stor nedgrävning (203) denna var fylld med ett grusigt, kompakt sandlager (207) Nedgrävningen var ca 1,5 m i diameter och 0,5 -1,10 m djup och grävd i åsgruset. I nedgrävningen påträffades små fragment av keramik samt en sotig sten. Ett kolprov från fyllningen gav en ¹⁴C datering till 730-380 f.kr. dvs. yngre bronsålder-förromersk järnålder. Gropens funktion och utbredning är oklar. Möjligen ska den ses i relation till tidigare påträffade förhistoriska lämningar i området

Figur 22. Plan över schakt 1 med nedgrävningen 203 markerad. Skala 1:100

Nr	Kontexttyp	Beskrivning
128	Grästorv	Grästorv och matjord ca 0,2 m tjockt. Fanns över hela ytan.
169	Raseringslager	Raseringsmaterial från den senaste bebyggelsen bestående av kompakt, sandigt, grus med inslag av tegelbitar och småsten. Fynd av yngre rödgods (YRG), enstaka djurben, buteljglas och fajans. En bit från en linoleummatta påträffades även i lagret. Lagret var ca 0,25 m tjockt och låg direkt under matjorden.
179	Stenar	Två huggna gråstenar påträffade direkt under raseringslager 169 i schaktets sydvästra del. Stenarna var 0,35x0,2 respektive 0,4x0,2 m stora och låg ovan fyllningen 207.
207	Fyllning	Fyllning i nedgrävningen 203 bestående av brungrå, kompakt, grusig sand med inslag av enstaka kolstänk mot botten. Fynd av eventuella keramikfragment. Mot botten fanns en sotig, svedd sten. Prov för ¹⁴ C-analys, PK212, insamlades från botten av fyllningen.
203	Nedgrävning	Stor nedgrävning i åsgruset fylld med 207. Nedgrävningen var rund i plan, 1,5 m stor, och med en skarp, lutande nedgrävningskant. Nedgrävningen fortsatte utanför schaktet är sydväst. Den del som fanns inom schaktet grävdes i botten.

Figur 23. Kontexttabell för schakt 1.

Figur 24. Pågående schaktning av schakt 1. Anna Ölund övervakar arbetet. Foto mot NV. Emelie Sunding,

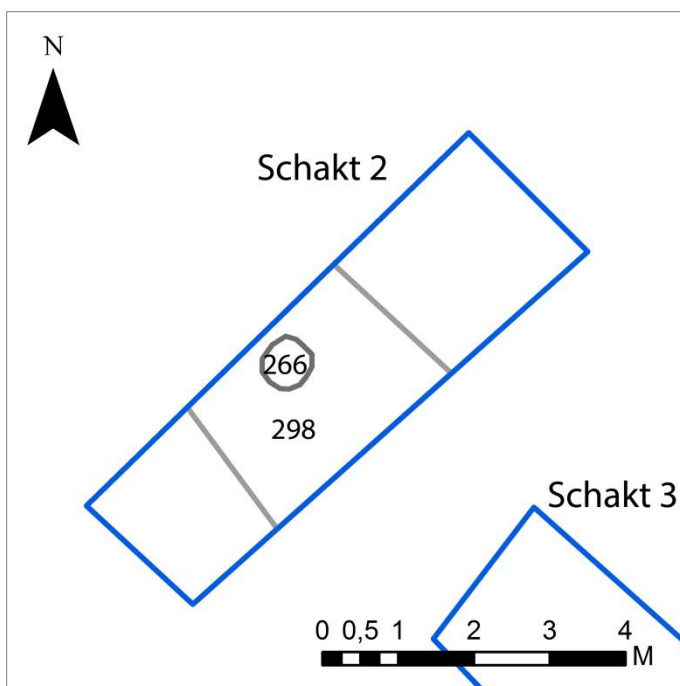
Figur 25. Det färdiggrävda schakt 1. I den nordvästra schaktkanten syns tydligt lagerföljden med matjorden överst, reseringslager 169 därunder och nedgrävningen 203 samt fyllningen 207. Foto mot SV. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Figur 26. Detaljbild av den nordvästra schaktkanten där nedgrävningens kant på 203 tydligt syns mot åsgruset. Foto mot NV. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Schakt 2

Schakt 2 förlades på undersökningsområdets nordvästra del, strax öst om schakt 1. Schaktet grävdes i nordöstlig-sydvästlig riktning och var 6 m långt, 1,5 m brett och 1,7 m djupt. Överst i schaktet fanns grästorv och matjord (128). Därunder fanns ett tunt, fyndtomt, gruslager (254). Under detta fanns sedan ett raseringslager (261) som bestod av brun, lucker sand med inslag av grus och småsten. Under raseringslager 261 fanns ytterligare ett raseringslager (290) bestående av gråbrun sand med inslag av kalkbruk, småsten och kolstänk. I de båda raseringslagren fanns en nedgrävd tunna (266) fylld med stenar (279). Under raseringslager 290 fanns en oregelbunden nedgrävning (298) synlig mot åsgruset och fylld med ett grått gruslager (302) som innehöll rikligt med sprängsten. Nedgrävningen visade sig vara ett ledningsschakt, då ett keramikrör påträffades mot botten av nedgrävningen. Den nedgrävda tunnans 266 bör ha hamnat på platsen under 1900-talets andra hälft.

Figur 27. Plan över schakt 2 med tunnan 266 och ledningsschaktet 298 markerade. Skala 1:100

Nr	Kontexttyp	Beskrivning
254	Gruslager	Ljusgrått, fyndtomt gruslager som fanns direkt under grästorven och matjorden. Lagret var ca 0,03 m tjockt och fanns i hela schaktet.
279	Fyllning	Fyllning i tunnans 266 bestående av stenar, ca 0,05-0,15 m stora, blandat med gråbrunt, sandblandat grus. I fyllningen fanns även plastbitar och modernt buteljglas. 1900-tal.
266	Tunna	Delvis nedbruten tunna i trä med tunnband i järn. Fylld med 279 och nedgrävd genom 261 och 290. 1900-tal.
261	Raseringslager	Tunt, luckert, brunt, sandlager med inslag av grus och småsten. Enstaka fynd av YRG. Låg direkt under 254, skuret av tunnans 266. Tolkas som del av raseringen av den senaste bebyggelsen.
290	Raseringslager	Tunt, gråbrunt, kompakt, sandlager under 261. Stort inslag av småsten, enstaka kolstänk och kalkbriksbitar. Skuret av tunnans 266.
302	Fyllning	Fyllning i ledningsschakt 298 bestående av grått grus med stora sprängstenar med tjärpapp på. Mot botten fanns ett keramikrör märkt "Skromberga R". Skromberga lerkärlsfabrik produktion startade 1886.
298	Nedgrävning	Ledningsschakt påträffat under raseringslager 290. Ca 2 m brett i plan och 1,2 m djupt.

Figur 28. Kontexttabell för schakt 2.

Figur 29. Tunnan 266 påträffades under matjorden och var nedgrävd genom raseringslagren 261 och 290. Foto mot N. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

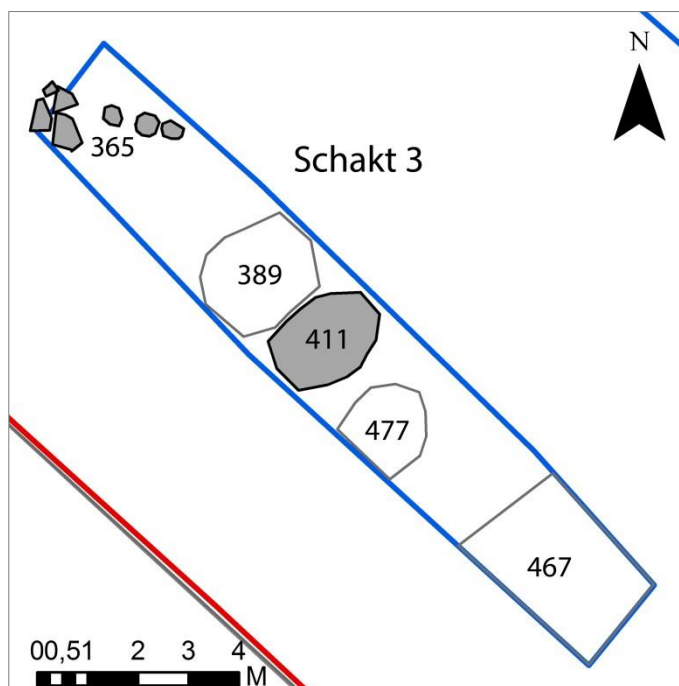
Figur 30. Schakt 2 sett från sydväst. Emelie Sunding tömmer ledningsschaktet 298 som var grävt i åsgruset. Foto mot NÖ. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Figur 31. Schakt 2 färdigrävt. I schaktet fanns ett ledningsschakt med ett saltglaserat keramikrör från Skromberga bruk. Foto mot SV. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Schakt 3

Schakt 3 grävdes i nordväst-sydostlig riktning och förlades delvis i gräsytan och delvis i parkeringsytan för att fånga eventuella rester efter en äldre vägsträckning, den naturliga topografin samt för att klarlägga förhållandet mellan gräsytan och parkeringsytan. Schaktet grävdes ca 15 m långt, 1,5 m brett och 0,5-1,7 m djupt. Centralt i schaktet fanns ett stort markfast stenblock (411). Den del som grävdes i parkeringsytan visade att marken där var utschaktat, under parkeringsytans gruslager fanns enbart ett omrört lager (467) bestående av tegel, asfalt, träbitar, järnskrot och plast. I den del som grävdes i gräsytan fanns överst grästorv och matjord (128). Därunder fanns i schaktets norra del en stenkonstruktion (365) vilken tolkas som rester efter den senaste bebyggelsen. Under 365 och 128 fanns ett grått gruslager (400) med inslag av tegelkross, småsten och fynd av yngre rödgoods, porslin och fajans. Lagret fanns i hela schaktet fram till parkeringsytan och låg ovan det markfasta blocket. Under 400 fanns en stenkonstruktion (389) bestående av löst liggande stenar i olika storlek. Stenarna låg invid det markfasta blocket 411. Under 400 fanns även en rund nedgrävning (477) ca 1,5 m stor i plan. Nedgrävningens kanter var raka och skarpa, sannolikt var den maskingrävd. Nedgrävningen var fylld med ett gulbrunt gruslager (486) med inslag av sten, mot botten fanns även sprängstenar. Under lager 400 fanns i större delen av schaktet ett ljus gulbrunt gruslager (454) med inslag av silt och kolstänk. I 454 påträffades ett nästan helt YRG fat, F17. Lagret var ca 0,4-0,8 m tjockt och tolkas som ett utfyllnadslager. Under 454 fanns ett mörkbrunt lerlager (471) med rikligt med djurben samt en stengodsskärva. Lagret var 0,08-0,12 m tjockt och tolkas som ett påfört utfyllnadslager. I schaktets norra del fanns under 471 ett mycket kompakt, gult, lager (495) ca 0,01 m tjockt. Lagret tolkas vara naturligt avsatt mot åsgruset. Under 495 fanns en tunn horisont med infiltrerat åsgrus med inslag av kolstänk och tegelkross. I schaktet påträffades ett lösfynd av ett kritpipshuvud, F62, daterat till perioden 1761-1768 (bilaga 5). Stenkonstruktionerna i schakt 3 utgör troligen fragmentariska rester av bebyggelse från tidigast slutet av 1700-talet.

Figur 32. Plan över schakt 3 med stenkonstruktionerna 365 och 389, stenblocket 411, nedgrävningen 477 samt fyllningen, 467, i det utschaktade partiet under parkeringsytan markerade. Skala 1:150.

Nr	Kontexttyp	Beskrivning
467	Fyllning	Under gruslagret till parkeringsytans fanns ett utschaktat och uppfyllt parti. Fyllningen bestod av ett mörkbrunt, sandigt, gruslager med inslag av stenar, tegel, asfaltsbitar, träbitar, järnskrot och plast.
365	Stenkonstruktion	Bestående av stenar i varierande storlek, delvis omrörda med småsten mellan de större. Stenarna lagda i två skift. Kan möjligen vara från den senaste bebyggelsen. Låg under matjordslagret och ovan lager 400.
400	Lager	Under 365 fanns i nästan hela, fram till parkeringsytan, ett grått gruslager med inslag av småsten, sand och tegelkross. Fynd av fajans, porslin och YRG. Lagret var tjockare i norr och tunnade ut mot parkeringsytan i söder. Låg ovan stenblocket 411.
389	Stenkonstruktion	Under lager 400 fanns centralt i schaktet resterna av en stenkonstruktion bestående av löst liggande stenar i varierande storlek. Även sprängsten fanns i materialet. Konstruktionen låg strax norr om det markfasta blocket 411.
486	Fyllning	Fyllning i nedgrävningen 477 bestående av ett brungult grus. Mot botten fanns sprängsten och tegelbitar. Enstaka fynd av glas och keramik.
477	Nedgrävning	Rund i plan med regelbundna, raka sidor. Ca 1,5 m stor i plan. Grävd genom 454 och ned i åsgruset. Sannolikt maskingrävd. Tolkas som en dumpgrop.
454	Utfyllnadsager	Melerat, något fläckig, grusig sand med inslag av silt. Lagret var 0,4-0,8 m tjockt och tolkas som ett utfyllnadslager. Fanns på båda sidor om stenblocket 411. Skuret av nedgrävning 477 och det utschaktade partiet 467 i söder. Låg under lager 400. I lagret hittades ett nästan helt YRG fat tillverkat 1750 (F16).
471	Utfyllnadslager	Mörkbrunt lerlager med rikligt med djurben. Enstaka järnföremål och en stengodsskärva. Låg under lager 454. Inslag av tegelkross. Lagret var ca 0,08.0,12 m tjockt. Påfört utfyllnadslager.
495	Lager	Gult, mycket kompakt lager direkt ovan åsgruset och 512, 0,1 m tjockt. Låg under lager 471. Lagret var hårt och gav ett metalliskt intryck med rostgul färg och en svart kärna. Det gick att bryta loss bitar av lagret. Ytan på lagret var gropig vilket eventuellt kan vara avtryck efter stenar. Lagret följde den naturliga topografin. Enstaka tegelfragment och kolfragment fanns nedtryckta i lagret. Tolkas vara naturligt avsatt.
512	Lager	Tunn horisont ovan åsgruset, under 495, bestående av åsgrus med inslag av kolstänk och enstaka tegelkross.

Figur 33. Kontexttabell för schakt 3.

Figur 34. Stenkonstruktionen 365 fanns i den norra delen av schakt 3 direkt under matjordslagret. Foto mot Ö. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Figur 35. Stenkonstruktionen 389 fanns centralt i schakt 3 strax norr om det markfasta stenblocket 411. Foto mot SÖ. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Figur 36. Schakt 3 sett från parkeringsytan i söder. I bilden syns hur marken under parkeringsytan var utschaktad. Foto mot N. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Schakt 4

Schakt 4 grävdes på parkeringsytans sydöstra del för att se om kulturlager fanns bevarade på denna del av undersökningsområdet. Schaktet grävdes 3 m långt, 1,5 m brett och 1,6 m djupt. I schaktet fanns gjutna betongblock, kantsten, sprängsten, grus, sand och cementbitar. Schaktets innehåll visar att grundläggningen för den tidigare byggnaden har förstört eventuella äldre kulturlager. Mot schaktbotten syntes delvis åsgruset. Denna del av undersökningsområdet var helt utschaktat.

Nr	Kontexttyp	Beskrivning
486	Fyllning	Fyllnadsmassor i det utschaktade området på parkeringsytan bestående av rivningsmaterial, betongblock, sprängsten, kantsten, sand och cement.
477	Nedgrävning	Utschaktat område på parkeringsytan, ca 1,6 m djup.

Figur 37. Kontexttabell för schakt 4.

Figur 38. Översikt över undersökningsområdet med parkeringsytans i förgrunden. Foto mot NV. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Figur 39. Schakt 4 grävdes på parkeringsytans sydöstra del. Här var marken helt utschaktad och fyllt med modernt material. Foto mot Ö. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

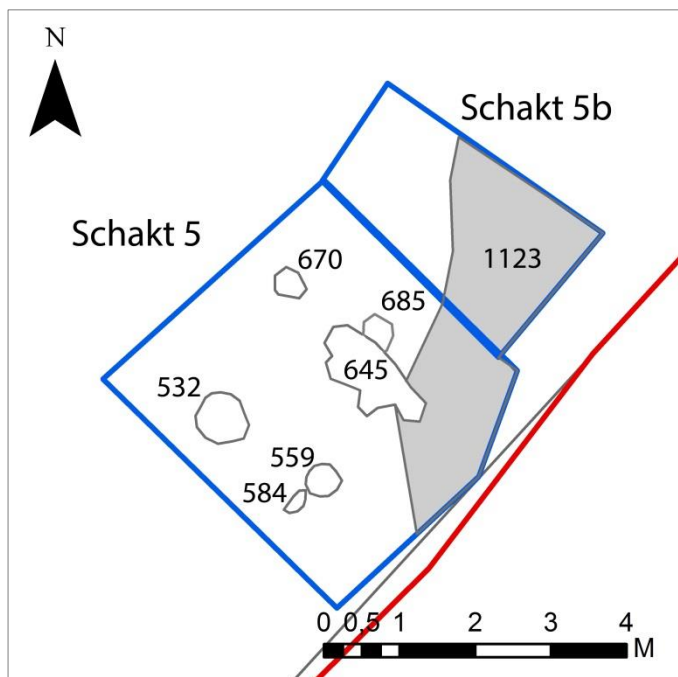
Schakt 5

Schakt 5 grävdes på parkeringsytans västra del för att kontrollera hur den senaste bebyggelsen påverkat äldre kulturlager i denna del av undersökningsområdet. Schaktet grävdes 4,8 m långt, 4 m brett och 1,6 m djupt. Under parkeringsytans grus fanns ett raseringslager (520) bestående av tegelkross, sten, sand och grus. I lagret fanns även kakelbitar, fönsterglas, plastbitar, träflis och elledningar. Under raseringslagret fanns rester efter en kraftig stensyll (600) bestående av grovt huggna block. Under stensyllen fanns ett sättsandslagertill husgrunden bestående av brun sand med inslag av silt, tegelkross och småsten (524). Under sättsandslagret fanns ett gulbrunt sandlager (528) med inslag av grus och silt. Sandlagret tokas som ett konstruktionslager och sammanhörande med lager 524. I botten av schaktet fanns åsgruset samt ett naturligt avsatt lerlager. I övergången mot lerlagret och åsgruset fanns ett tunt lager med kol och aska (645) ca 0,02 m tjockt. Lagret tolkas som ett brandlager alternativt en härdrest. Från lagret samlades ett prov in för ¹⁴C-analys, PK663. I åsgruset och delvis i lerlagret fanns fyra stolphål, 670, 685, 559, 532 och en halvmåneformad nedgrävning, 584. Stolphålen såg förhistoriska ut, dock påträffades enstaka tegelfragment i fyllningen. Från fyllningen i stolphål 559 samlades ett prov in för ¹⁴C-analys, PK583.

Stolphålen i schakt 5 tolkas som resterna efter en stolpburen konstruktion. De närliggande stolphålen 584 och 559 kan tyda på en ombyggnation av konstruktionen. Kolprovet från 559 daterar konstruktionen till 1400-talets första del (se bilaga 4). Brandlagret/härdresten 645 som delvis låg ovan stolphål 685 daterades till 1480-1650. Vad denna representerar är oklart.

Schakt 5b

Schakt 5 utökades mot nordöst för att kontrollera om fler stolphål fanns i denna del. Schakt 5b grävdes 2,5 m långt, 2 m brett och 1,6 m djupt. Lagerföljden var densamma som i schakt 5. I åsgruset fanns ett ledningsschakt för ett Höganäsrör, detta hade stört eventuella äldre lämningar och inga stolphål fanns i schaktet.

Figur 40. Plan över schakt 5 och schakt 5b med de fyra stolphålen, nedgrävningen 584, härdresten 645 och lerlagret 1123 markerade. Skala 1:100.

Nr	Kontexttyp	Beskrivning
520	Raseringslager	Omrört lager bestående av brun sand med inslag av grus. Rikligt med tegelkross. Även inslag av fönsterglas, kakelbitar, elledningar, plastbitar, metallskrot, tapetbitar, taktegel och träflis. Inga fynd insamlade från detta lager.
600	Stensyll	Under 520 fanns rester av en kraftig stensyll bestående av grovt huggna stenblock, 0,6-1 m stora. Rester efter senaste bebyggelsen, jämför med figur 13.
524	Sättsandslager	Under 600 fanns ett sättsandslager bestående av brun sand med inslag av silt. Lagret var ca 0,25-0,3 m tjockt och innehöll även tegelkross, djurben och småsten.
528	Konstruktionslager	Under 524 fanns ett konstruktionslager bestående av gulbrun sand med inslag av silt och grus. Lagret var ca 0,3 m tjockt och var mycket likt 524 i sammansättningen. Övergången mellan dessa gick endast att urskilja i schaktkanten.
645	Brandlager/hård	I botten av schaktet fanns ett tunt lager bestående av kol och sot precis ovan åsgruset och lerlager 1123. Lagret var ca 0,02 m tjockt och kan eventuellt vara ett brandlager alternativt en rest av en hård. ¹⁴ C-analys 1480-1650 AD.
677	Fyllning	Fyllning i stolphålet 670 bestående av brungrå sand med inslag av silt. Ej undersökt.
670	Stolphål	Stolphål grävt i åsgruset. Rund form i plan, ca 0,4 m stort. Ej undersökt.
693	Fyllning	Fyllning i stolphålet 685 bestående av brungrå, homogen, sand med inslag av silt. 25% av fyllningen undersökt för hand.
685	Stolphål	Stolphål grävt i åsgruset. Låg delvis under lerlagret 1123. Rund form i plan, ca 0,4 m stort.
592	Fyllning	Fyllning i nedgrävningen 584 bestående av brun sand med inslag av silt. Ej undersökt.
584	Nedgrävning	Halvmåneformad nedgrävning synlig i åsgruset. Ej undersökt.
571	Fyllning	Fyllning i stolphålet 559 bestående av brungrå sand med inslag av silt. 50% av fyllningen undersökt. ¹⁴ C-analys 1320-1440 AD.
559	Stolphål	Stolphål grävt i åsgruset fyllt med 571. Rund form i plan, ca 0,4 m stort. 50% av fyllningen undersökt, stolphålet 0,34 m djupt.
546	Fyllning	Fyllning i stolphålet 532 bestående av brungrå sand med inslag av silt. Ej undersökt.
532	Stolphål	Stolphål grävt i åsgruset. Rundad form i plan, ca 0,7 m stor. Ej undersökt.
1123	Lerlager	Naturligt avsatt lerlager som fanns i delar av schaktet.

Figur 41. Kontexttabell för schakt 5 och schakt 5b.

Figur 42. Pågående schaktning av schakt 5. Under parkeringsytans gruslager och raseringslager 520 fanns delar av en kraftig stensyll, 600. Foto mot SÖ. Emelie Sunding. Upplandsmuseet.

Figur 43. Översikt schakt 5. I schaktkanten syns lagerföljden. Konstruktionslager 528 och sättsandslager 524 var mycket lika i sammansättningen och övergången kunde bara urskiljas i schaktkanten. I schaktets botten syns stolphålet 559 och nedgrävningen 584. Foto mot NÖ. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Figur 44. Stolphålet 559 och den halvmåneformade nedgrävningen 584 var nedgrävda i åsgruset. Foto mot SÖ. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Figur 45. Stolphål 559 undersöktes för hand. Fyllningen 571 bestod av brungrå sand med inslag av silt och stolphålet var ca 0,34 m djupt. Foto mot SÖ. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Figur 46. I botten av schakt 5 fanns ett tunt lager bestående av kol och sot, 645. I bildens överkant syns även stolphålet 685 som delvis undersöktes för hand. Foto mot SÖ. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

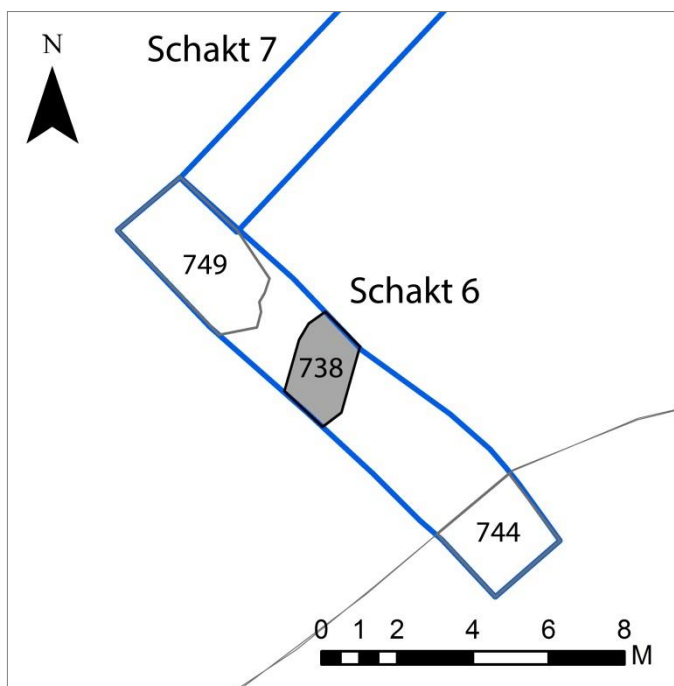
Figur 47. Översikt schakt 5. Emelie Sunding och Anna Ölund rensar schaktets botten. Foto mot Ö, Upplandsmuseet.

Figur 48. Schakt 5b. Schakt 5 kompletterades med ett anslutande schakt för att kontrollera om fler stolphål fanns i åsgruset. Där schakt 5b grävdes fanns dock ett äldre ledningsschakt för ett Höganäsrör och eventuella äldre lämningar hade störts. Foto mot S. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Schakt 6

Schakt 6 grävdes i nordvästlig-sydöstlig riktning från parkeringsytan och upp i slänten. Schaktet grävdes 14 m långt, 1,7 m brett och 0,6-1,8 m djupt. Centralt i schaktet fanns ett stort markfast stenblock (738). Precis som i schakt 3 var den del som grävdes i parkeringsytan utschaktat sedan tidigare och uppfyllt med raseringsmassor (744). I den del som grävdes i gräsytan var matjordslagret (128) mycket tjockt, ca 0,6-0,8 m. Under detta fanns ett gruslager (726) med inslag av tegelkross och kalkbruksfragment. Lagret var ca 0,1-0,2 m tjockt, tunnade ut mot söder, och innehöll enstaka fynd av yngre rödgods samt kritpipsfragment. Under 726 fanns ett mäktigt gruslager (731) som låg i hela schaktet bortsett från partiet vid parkeringsytan. Lagret var ca 0,7 m tjockt och skiftande i färg, gulvitt-orangebrunt, och materialstorlek. Lagret tolkas som ett utfyllnadslager. Under 731 fanns ett mörkbrunt, mylligt, siltlager (749) med inslag av tegelkross. Detta lager var ca 0,6 m tjockt och låg ovan åsgruset och följde den naturliga topografin. I schaktets nordvästra del fanns en större svacka i åsgruset och lager 749 fyllde denna. Mot botten innehöll lagret även rikligt med djurben. I schakt 6 påträffades endast olika utfyllnadslager och inga konstruktioner.

Figur 49. Plan över schakt 6 med det markfasta blocket, 738, det utschaktade området under parkeringsytan, 744 samt det understa kulturlagret 749 markerade. Skala 1:200.

Nr	Kontexttyp	Beskrivning
744	Raseringslager/Fyllning	Raseringslager under parkeringsytan bestående av tegelbitar, kakel, järnskrot, fönsterglas, plastbitar, golvplattor, stenar och träbitar. Sannolikt samma lager som 467 i schakt 3.
726	Lager	Grått gruslager med inslag av tegelkross. Ca 0,1-0,2 m tjockt. Tunnade ut mot söder.
731	Utfyllnadslager	Mäktigt gruslager av skiftande färg, gulvitt-orangebrunt, och materialstorlek. Låg under 726 och ovan 749 samt åsgruset. Lagret var ca 0,7 m tjockt och låg i hela schaktet bortsett från delen vid parkeringsytan. Relativt fyndtomt. I övergången mot åsgruset påträffades ett halvt kärl i järn. Enstaka tegelkross och kalkbruksfragment.
749	Utfyllnadslager	Mörkbrunt, mylligt siltlager som låg direkt ovan åsgruset i schaktets norra del. Här fanns en större svacka och 749 fyllde denna. Inslag av tegel kross samt rikligt med djurben.

Figur 50. Kontexttabell för schakt 6.

Figur 51. Schakt 6 grävdes i nordvästlig-sydöstlig riktning med början vid parkeringsytan och vidare upp i grässlätten. Den naturliga topografien var ojämn och sluttande, vilket syntes tydligt i schaktets botten. Foto mot NV. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

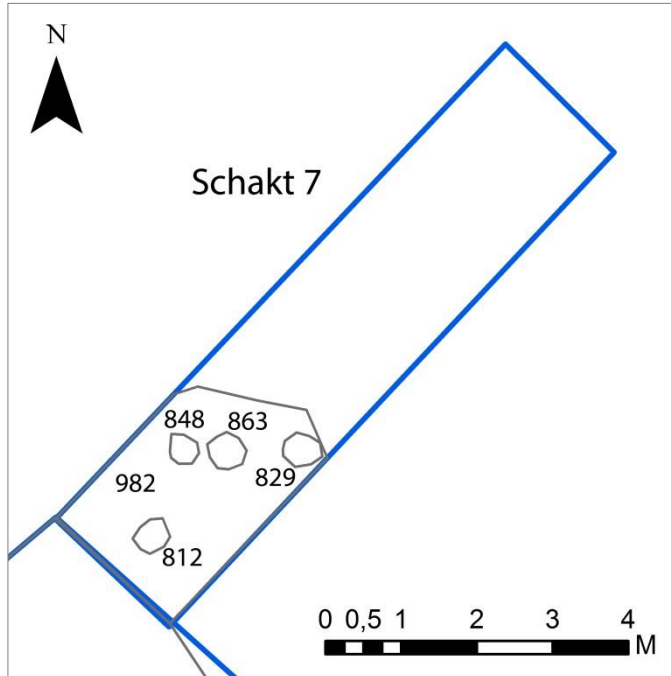

Figur 52. I den norra delen av schakt 6 fanns en naturlig, djup, svacka som var fylld med lager 749. Här synlig i den sydvästra schaktväggen och schaktbotten. Foto mot V. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

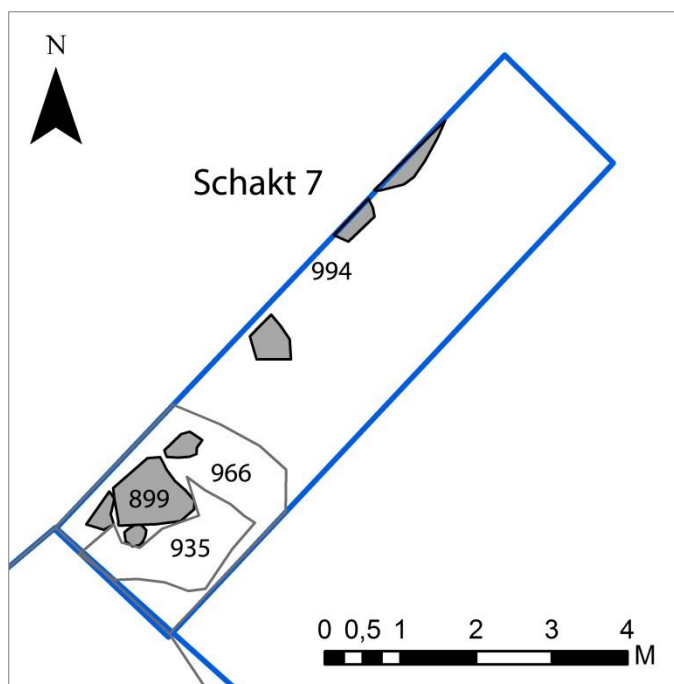
Schakt 7

Schakt 7 grävdes i nordöstlig-sydvästlig riktning och anslöt schakt 6 i sydväst. Schaktet grävdes ca 9 m långt, 1,7 m brett och 0,5-1,5 m djupt. Den naturliga topografin sluttade kraftigt åt väster vilket syntes i schaktets botten där åsgruset påträffades på olika nivåer. Överst i schaktet fanns matjordlagret (128). Under detta fanns fyra stolphål, 812, 848, 863 och 829. Stolphålen var grävda i ett grått gruslager (807) som sannolikt är samma lager som 731 i schakt 6. Under 807 fanns ytterligare ett gruslager (894) som låg i hela schaktet. Under 894 fanns en stenkonstruktion (899) och resterna av ett kulturlager (894) som låg upp mot stenarna. Under detta fanns rester av en gårdsyta bestående av ett grått sandlager (966) med inslag av grus. Lagret var kompakt och gav intrycket av att ha utgjort en trampad yta. Sannolikt hör lager 966 och stenkonstruktionen 899 ihop och möjligen representerade lager 935 en bruksfas för dessa. I schaktets sydvästra del fanns fortsättningen på svackan som påträffades i schakt 6. Även här var svackan fylld med ett utfyllnadslager (982) som var samma lager som i schakt 6, 749. Troligtvis har svackan fyllts upp för att möjliggöra för anläggandet av gårdsyta och eventuellt byggnader. I schaktets nordvästra kant fanns ovan åsgruset ett fåtal större stenar (994) som sannolikt lagts ut för att bygga upp en plåtå och förhindra ras i slutningen.

Stolphålen i schakt 7 utgjorde de yngsta lämningarna i schaktet och representerar sannolikt en mindre stolpburen konstruktion såsom ett uthus, bod eller liknande. Denna ses troligen i figur 15. Stenkonstruktionen 899 samt resterna av gårdsytan 966 härrör sannolikt från den senaste bebyggelsen (se figur 15). Stenkonstruktionen 944 är troligtvis resterna av en terrasskant som byggts för att förhindra ras. Denna syns på figur 15, till vänster om bilen.

Figur 53. Plan över schakt 7 med stolphålen 812, 829, 848 och 863 som utgjorde de yngsta lämningarna samt det äldsta utfyllnadslagret 982 markerade. Skala 1:100.

Figur 54. Plan över schakt 7 med stenkonstruktionen 899, gårdsytan 966, lager 935 samt stenarna 994 markerade. Skala 1:100.

Nr	Kontexttyp	Beskrivning
838	Fyllning	Fyllning i stolphålen 829 bestående av luckert grus. I fyllningen fanns även runda stenar, ca 0,1-0,15 m stora. Möjlig stenskoning.
829	Stolphål	Stolphål grävt i lager 807 fylld med 838. Rundad form i plan, ca 0,4 m stor. Drygt 0,25 m djupt.
872	Fyllning	Fyllning i stolphålet 863 bestående av grått grus. Innehöll även rundade stenar, ca 0,1-0,15 m stora. Ev stenskoning.
863	Stolphål	Stolphål grävt i lager 807 fylld med 872. Rundad form i plan, ca 0,4 m stor. Drygt 0,25 m djupt.
856	Fyllning	Fyllning i stolphålet 848 bestående av grått grus. Innehöll även rundade stenar, ca 0,1-0,15 m stora. Ev stenskoning. Mot botten fanns trärester från en stolpe, delvis nedbruten.
848	Stolphål	Stolphål grävt i lager 807 fylld med 856. Rundad form i plan, ca 0,4 m stor. Drygt 0,25 m djupt.
821	Fyllning	Fyllning i stolphålet 812 bestående av grått grus. Innehöll även rundade stenar, ca 0,1-0,15 m stora. Ev stenskoning. Mot botten fanns trärester från en stolpe, delvis nedbruten.
812	Stolphål	Stolphål grävt i lager 807 fylld med 821. Rundad form i plan, ca 0,4 m stor. Drygt 0,25 m djupt.
807	Lager	Grått gruslager direkt under matjordslager 128. Skuret av stolphålen 829, 863, 848, 812. Samma lager som 731 i schakt 6.
894	Lager	Beigt gruslager med inslag av sand. Låg direkt under 807 i hela schaktet.
935	Lager	Brunt sandlager under 935. Endast fragmentariskt bevarat. Låg upp mot stenkonstruktionen 899 och ovan 966. Fynd av YRG, glas och spik.
899	Stenkonstruktion	Stenkonstruktion bestående av två rundade stenar, 0,3,0,35 m stora, och en större grovt huggen flat sten, ca 0,9 m stor. Den större stenen kan eventuellt ha varit en tröskelsten.

Figur 55. Kontexttabell för schakt 7. Fortsättning s. 36.

Nr	Kontexttyp	Beskrivning
966	Gårdsyta	Gårdsyta under stenarna 899 bestående av ett kompakt sandlager med inslag av grus. Tydligt trampad yta.
982	Utfyllnadlager	Utfyllnadslager bestående av sand, grus och småsten. Fyllning i en naturlig svacka. Samma lager som 749 i schakt 6. Utfyllnad inför anläggande av gårdsyta och eventuell byggnad. Låg direkt ovan åsgruset och under gårdsytan 966.
994	Stenar	Större stenar i den nordvästra schaktkanten. Har placerats i slutningen för att stabilisera och förhindra ras.

Figur 56. Kontexttabell för schakt 7, forts.

Figur 57. Under matjorden fanns fyra stolphål grävda i lager 807. Foto mot SV. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Figur 58. Under lager 807 fanns resterna av en stenkonstruktion, 899, samt en gårdsyta, 966. I stenkonstruktionen fanns en större flat sten som kan ha utgjort en tröskelsten. Foto mot NÖ. Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Figur 59. Stenkonstruktionen 899.
Foto Emelie Sunding,
Upplandsmuseet.

Figur 60. I den nordvästra
schaktkanten fanns ett fåtal
större stenar som lagts ut i
slutningen för att stabilisera upp
och förhindra ras. Foto mot NV.
Emelie Sunding,
Upplandsmuseet.

Figur 61. Den naturliga topografin syns tydligt i
det färdiggrävda schakt 7. I den sydvästra
delen fanns en svacka som fyllts med lager
982. Samma lager och svacka fanns även i
schakt 6. Foto mot NÖ. Anna Ölund,
Upplandsmuseet.

Schakt 8

Schakt 8 grävdes på undersökningsområdets nordöstra del, parallellt med Skolgatan. Schaktet grävdes ca 7 m långt, 1,7 m brett och 1,9 m djupt. I schaktet fanns endast påförda massor bestående av utfyllnadslager. Dessa har sannolikt lagts ut för att jämna ut den kraftiga sluttningen i denna del av tomten. Under matjordslagret (128) fanns ett mäktigt, grått gruslager (1027) ca 0,5-0,7 m tjockt. Lagret innehöll rikligt med modernt material som porslin, tegel, kakel och planteringskrukor. Under 1027 fanns ett ljusgrått sandlager (1106) ca 0,6 m tjockt med inslag av större stenar och grus. Även i detta lager fanns moderna fynd. I den sydöstra schaktkanten fanns på samma nivå ett par större stenar (1054) som sannolikt lagts ut för att stabilisera utfyllnadsmassorna. Lager 1106 låg upp mot dessa. Under 1106 och 1054 fanns ett beiggt gruslager (1111) med inslag av tegelkross och småsten. Lagret låg direkt ovan åsgruset. I detta lager fanns samma fyndsammansättning som i ovanliggande lager.

Nr	Kontexttyp	Beskrivning
1027	Utfyllnadslager	Grått gruslager med rikligt av moderna fynd. Lagret var 0,5-0,7 m tjockt. Låg under matjorden 128 och ovan lager 1106.
1106	Utfyllnadslager	Ljusgrått sandlager med inslag av grus, stenar samt tegel- och kalkbrukskros. Moderna fynd. Låg under 1027 och upp mot 1054.
1054	Stenar	Större stenar lagda som en terrasskant i schaktets sydöstra kant.
1111	Utfyllnadslager	Beiggt gruslager med inslag av tegelkross och småsten. Samma fyndsammansättning som i ovanliggande lager. Låg under 1106 och 1054.

Figur 62. Kontexttabell för schakt 8.

Figur 63. Pågående schaktning av schakt 8. Foto mot SÖ. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Figur 64. Schakt 8 sett från sydöst. Emelie Sunding dokumenterar schaktet. Foto mot NV. Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Fynd

Från förundersökningen i kvarteret Läkaren finns sammanlagt 291 fynd fördelade på 66 fyndposter. Huvuddelen av materialet utgörs av keramik där majoriteten består av yngre rödgods. Även fajans, porslin och flintgods finns representerat. Märkbart är avsaknaden av stengods i materialet. Inga fynd från förundersökningen konserverades.

Majoriteten av de kulturlager som framkom utgjordes av utfyllnadslager, alltså tertiära lager. Då fynden kommer från omflyttade massor kan de inte knytas till platsen. De kan snarare sägas representera Enköpings stads materiella kultur. Med anledning av detta tillämpades en övergripande registrering av fynden där de registrerades kontextvis sorterade efter materialkategori. Någon ingående analys och datering av fynden har inte gjorts men majoriteten av fynden härrör från perioden 1700-1900. Djurben och spikar som samlades in har registrerats och sedan gallrats. Samtliga fynd redovisas i bilaga 1, fyndlista.

Keramik, kakel och tegel

Yngre rödgods

Totalt 32 fyndposter upptas av keramik. Av dessa utgör yngre rödgods majoriteten av posterna, 21 stycken. Godstypen är ett oxiderat bränt lergods som varierar i färg från ljus rosa till tegelröd färg. Kärnen är invändigt och i enstaka fall utvändigt glaserat.

I materialet finns både odekorerade kok- och matberedningskärl och dekorerade serverings-/prydnadskärl representerade. Fragmenteringsgraden varierar mellan de olika kulturlagren. I lager 454 i schakt 3 påträffades flera stora skärvor yngre rödgods, F15-F17, däribland ett nästan helt fat med växtdekor, en fågel som håller en kvist i sin näbb samt texten *Anno 1750* (figur 66). Majoriteten av yngre rödgodsskärvorna härrör från 1700- och 1800- talen.

Figur 65. Ett nästintill helt fat i yngre rödgods, F17, med växtdekor, en fågel med en kvist i näbben samt texten *Anno 1750*. Fatet påträffades i schakt 3. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 66. Skärvor från yngre rödgodskärl, F1, påträffade i kontext 164. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Flintgods

Flintgods upptar sammanlagt sju fyndposter. Flintgodset är ett blyglaserat, oftast vitt, lergods med inblandning av bränd flinta och kritlera. Godset massproducerades från slutet av 1700-talet och under 1800-talet (Bäck 2014). Den inhemska produktionen startade på 1770-talet i Marieberg under ledning av Henrik Sten.

I materialet finns både skärvor från helvita kärl och skärvor med tryckt dekor. Huvudelen av skärvorna kommer från fat. En skärva, F59, från ett större serveringskärl, eventuellt en terrin, hittades i schakt 8. Flintgodset från kvarteret läkaren kan dateras till 1800-och 1900-talen.

Figur 67. Två flintgodsskärvor, F59, påträffade i kontext 1118. Den större skärvan är troligen från ett serveringskärl, möjligen en terrin. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Fajans

Fajans upptar endast tre fyndposter. Fajans är ett oxiderat bränt, relativt poröst lergods, ofta gulaktigt, med tennglasyr och målad dekor (Bäck 2014).

Samtliga skärvor från undersökningen kommer från fat. Endast en av skärvorna har dekor, F41, övriga är endast vitglaserade.

Figur 68. Fajansskärva från fat med dekor, F41. Skärvan påträffades i kontext 894. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Porslin

Endast en skärva porslin återfinns i fyndmaterialet, F58. Den är av typen benporcelain och påträffades i schakt 8.

Porslin är ett vitt, helt genomsintrat och förglasat gods tillverkat i kaolinlera. Under 1500-talet påbörjades en import av porslin till Europa från Kina och fram till 1700-talet kom porslin till Sverige främst via Holländska importörer. I Europa påbörjades tillverkningen av porslin vid 1700-talets början och 1727 började Rörstrand den svenska produktionen (Brorsson 2006; Bäck 2014).

Figur 69. Porslinsskärva med gulddekor, F58. Endast en skärva porslin påträffades vid undersökningen. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Kakel

Kakel återfinns i tre fyndposter. Samtliga tre skärvor är av moderna typ. En är profilerad och vitglaserad, möjligen från en kakelung, F20. De två andra utgörs av kakelplattor, F7 och F48.

Figur 70. Skärva i profilerad och vitglaserad kakel, F20. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Tegel

Vid undersökningen påträffades i schakt 5 en halv tegelsten, F27, med avtryck efter grisklövar.

Figur 71. Tegelstenen F27 med avtryck från grisklövar påträffades i schakt 5. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Glas

Sammanlagt nio fyndposter upptas av glas. Bland dessa finns både planglas och skärvor från olika glaskärl. Majoriteten är av moderna typ och härrör från 1800-och 1900-talen. I materialet finns ett fåtal äldre skärvor, sannolikt från 1700-tals glas. Bland annat en skärva från en fot till ett passglas eller remmare, F44. I materialet återfinns även en glasknapp, F50, som påträffades i schakt 8.

Figur 72. Glasknappen F50. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Kritpipor

Sammanlagt sju fyndposter upptas av kritpipsfragment. Av dessa utgörs sex poster av odekorerade skaftfragment. Ett helt kritpipshuvud påträffades i schakt 3, F62. Huvudet är dekorerat på framsidan med ett lejon med bokstäverna "E.E" över och "STH" under. Pipan är tillverkad av hovsekreterare Emanuel Eld i Stockholm som var verksam under perioden 1761-1768. Endast ett fynd av Elds pipor har tidigare gjorts, då av en sportdykare i Stockholms skärgård (se bilaga 5).

Figur 73. Detaljbild på kritpipshuvudet F62 som visar stämpeln på huvudets framsida. Foto Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Metall

Från undersökningen samlades sammanlagt åtta metallfynd in fördelade på fem fyndposter. Fem av dessa utgörs av spikar som efter registreringen gallrats. I schakt 2 påträffades två föremål i grafit, F8 och F12. Deras ursprungliga funktion har inte kunnat bestämmas. En knapp i metall påträffades i schakt 6, F66. På knappen finns avtryck av textil. I samma schakt påträffades en del av en gryta i järn, i övergången mellan lager 731 och åsgruset. Grytan samlades ej in.

Figur 74. Knapp i metall med textilavtryck, F66.
Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Sten

Ett stenföremål påträffades vid undersökningen. En större del av ett bryne i skiffer, F36.

Figur 75. Bryne i skiffer, F36, som påträffades i kontexten 731. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Ben

Vid undersökningen samlades endast en del av djurbenen in. I materialet finns fem fyndposter med djurben. Huvudelen av benen var större rörben från nöt. Även ben från häst, svin, får/get och fågel fanns i utfyllnadslagren. En del mer fragmenterade ben förekom. Samtliga ben har gallrats efter registreringen. Inga föremål tillverkade av ben påträffades.

Naturvetenskapliga analyser

Vedart- och ¹⁴C-analyser

Vid förundersökningen av kvarteret Läkaren samlades ett fåtal prover in för vedartsanalys samt ¹⁴C-analyser. Proverna togs från kontexter som bedömdes kunna vara äldre och som saknade daterbara fynd. Sammanlagt samlades tre prover in för ¹⁴C-analys, PK212, 583 samt 663, och skickades till Ångströmlaboratoriet. Två av dessa skickades först till Erik Danielsson, VEDLAB, för vedartsanalys.

Från nedgrävningen 203 i schakt 1 togs prov 212 från fyllningen 207. Provet utgjordes av träkol, ej vedartsbestämt, och dateras till övergången mellan yngre bronsålder och förromersk järnålder (550-380 BC).

Från stolpkonstruktionen i schakt 5 togs ett ¹⁴C prov, 583, i stolphål 559. Provet bestod av kol från tre olika träslag, björk, tall och hassel, där hassel valdes ut för sin låga egenålder. Resultatet från ¹⁴C-analys gav en datering till sen högmedeltid-tidig senmedeltid (1320-1440 AD).

Från brandlagret/härdresten 645 i schakt 5 togs prov 663 som bestod av kol från tall med en maxålder på 400 år. Resultatet från ¹⁴C-analysen gav en datering till slutet av senmedeltid – renässansen (1480-1650 AD).

Nr	Kontext	Lab nr	Art	Max ålder	¹⁴ C	Kal1 (68,2% prob.)	Kal2 (95,4% prob.)
212	207, fyllning i nedgrävning 203.	Ua-54918	-		2 374 ± 36 BP	510-500BC (1,1% prob.) 490-390BC (67,1% prob.)	730-690BC (4,8% prob.) 550-380BC (90,6% prob.)
583	571, fyllning i stolphål 559.	Ua-54917	Björk Gran Hassel (¹⁴ C)	300 år 350 år 60 år	530 ± 27 BP	1400-1435AD (68,2% prob.)	1320-1350AD (16,1% prob.) 1390-1440AD (79,3% prob.)
663	645, härdrest.	Ua-54916	Tall	400 år	327 ± 26 BP	1510-1600AD (55,0% prob.) 1610-1640AD (13,2% prob.)	1480-1650AD (95,4% prob.)

Figur 76. Tabell över vedartsprover och ¹⁴C-prover från kvarteret Läkaren.

Vid förundersökningen påträffades inga primärt avsatta lager som lämpade sig för mackrofossilanalys, inte heller fanns några träkonstruktioner varför inga dendrokronologiska dateringar gjorts.

Tolkningsdiskussion

Inför förundersökningen i kvarteret Läkaren fanns få indikationer på att platsen skulle ge ett intressant arkeologiskt resultat. Tidigare undersökningar hade visat på max 0,3 m tjocka kulturlager innehållandes rödgods och kritpipsfragment. Den geotekniska borrhningen som utfördes före den arkeologiska undersökningen visade däremot att det fanns mycket tjocka kulturlager på platsen.

Inför förundersökningen sattes följande frågeställningar upp och undersökningen hade som målsättning att besvara dessa.

- Finns bevarade kulturlager och konstruktioner inom fastigheten?
- Vilken karaktär, utbredning och datering har dessa lämningar?
- Kan lämningarna kopplas till någon typ av verksamhet (ex odling, hantverk)?
- Kan lämningarna kopplas samman med den försvunna medeltida kyrkogården till S:t Olofs medeltida kyrka?
- Finns spår av förhistorisk aktivitet på platsen?
- Finns ytor inom fastigheten som är helt utschaktade?
- Hur ser grundtopografin ut?

Vid förundersökningen visade det sig att geoborrhningen hade rätt. På tomten fanns ställvis mycket tjocka kulturlager. Dessa var dock till övervägande del utfyllnadslager. På grund av platsens topografi, i kanten av Enköpingsåsen hade omfattande utfyllnader gjorts, sannolikt i syfte att jämna till marken. Grundtopografin uppfattades som brant med ställvisa svackor i åsmaterialet. I slänten hade svackor fyllts upp och terrasser byggts under 1700-talets andra hälft. Utfyllnadslagren utgjordes generellt av sandblandat grus med innehåll av keramik, glas, kritpipsfragment och djurben. Föremålen i utfyllnadslagren vittnar om att utfyllnader skett under 1700-talets första hälft till mitten av 1900-talet. Föremålen i utfyllnadslagren representerar inte nödvändigtvis den materiella kulturen i kvarteret Läkaren utan är troligen från någon annan del av staden. Föremålen kan således inte kopplas till någon aktivitet på den aktuella platsen men kan sägas representera en allmän materiell kultur som är gällande för Enköpings 1700-tal. Ingen specialiserad verksamhet såsom odling eller hantverksaktivitet var möjlig att se på platsen.

Historiska kartor och foton visar att tomten varit bebyggd under 1700-talet, troligen dess senare hälft. Denna bebyggelse fanns kvar så sen som in på 1980-talet. Längs med Kungsgatan har två byggnader från 1800-talet legat. Även dessa revs i slutet av 1900-talet och sedan dess har tomten stått obebyggd. Rivningarna på 1900-talet har sannolikt skett med maskin och ytterst lite bebyggelsen eller andra konstruktioner fanns kvar på plats.

På undersökningsytans västra del påträffades en stor nedgrävning. I botten av denna fanns en sotig sten och små fragment av keramik av förhistorisk karaktär. Ett kolprov från ett sotigt lager i botten av gropen gav en datering till övergången yngre bronsålder-förromersk järnålder. Gropens funktion är oklar och inga fler förhistoriska spår kunde konstateras vid förundersökningen. Det har dock påträffats en förhistorisk lämning, en härd/kokgrop på granntomten vid en undersökning 1994 (Anund 1995b). Inga skelett eller andra lämningar påträffades på platsen som kan sättas i samband med S:t Olofs kyrka eller dess kyrkogård.

Stora delar av tomten uppfattades som i det närmaste helt utschaktade. Detta var gällande för den östra delen av tomten där en P-yta var belägen. Här hade tidigare två stora bostadshus stått och byggnationen samt rivningen av dessa hade i princip utraderat eventuellt äldre kulturlager. Här påträffades dock i botten av ett schakt resterna efter en stolpburen konstruktion (fyra stolphål) samt ett brandlager/härdrest. Kol från en av stolparna gav en datering till högmedeltid-senmedeltid och brandlagret/härdresten daterades till slutet av senmedeltid-renässansen. Lämningarna vittnar om att det på platsen funnits medeltida bebyggelse. Vilken karaktär eller utbredning denna har haft är oklart på grund av den sentida bebyggelsens ingrepp.

Administrativa uppgifter

Plats: Kv Läkaren, Centrum 34:1, Enköping, Enköpings kommun

Fornlämningstyp: Stadslager

Raä nr: Enköping 26:1

Undersökningstyp: Arkeologisk förundersökning

Orsak till undersökning: Bostadsbyggnation

Fältarbetsperiod: 2016-10-19 – 2016-10-26

Upplandsmuseets projektledare: Anna Ölund

Upplandsmuseets diarienummer: Ar-571-2016

Upplandsmuseets projektnummer: 8610

Länsstyrelsens dnr och datum fr beslut: 431-185-16, 2016-08-23

Dokumentation: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv

Fynd: Förvaras på Upplandsmuseet i väntan på fyndfördelning.

Uppdragsgivare: AB Enköpings Hyresbostäder

Referenser

Anund, J. 1993. *Tullgatan*. Arkeologisk undersökning. RAÄ 26, Enköping Uppland. Riksantikvarieämbetet UV-Uppsala 1993.

Anund, J. 1995a. *S:t Olofs medeltida kyrkogård?* Arkeologisk förundersökning. Kyrkogatan och kvarteret Magistern. Enköpings stad, RAÄ 26. Riksantikvarieämbetet UV-Uppsala 1995:15.

Anund, J. 1995b. Kulturlager från historisk tid- samt en förhistorisk härd. Arkeologisk förundersökning, Kvarteret Läkaren (Centrum 34:2) Enköping, RAÄ 26, Riksantikvarieämbetet UV Uppsala 1995:03.

Anund, J. 1996. Den trettonde undersökningen vid kvarteret Läkaren. Arkeologisk förundersökning, kvarteret Läkaren, Enköpings stad, Uppland. Riksantikvarieämbetet UV-Uppsala Rapport 1996:35.

Anund, J. 2006. *Kulturlager i Enköping- en stadstomt för odling?* Uppland, Enköpings stad, Tullgatan och kvarteret Läkaren. Riksantikvarieämbetet UV Mitt rapport 2006:04.

Brorsson, T. 2006. Keramiken från kvarteret Liljan 2 och 22, Malmö. I: *Kvarteret Liljan 2 och 22, Malmö UV Syd daff 2005:6. Malmö kulturmiljö, rapport 2006:2*. Lund.

Bäck, M. 2014. Keramikbruk och brukskeramik i kvarteret Gesällen i Kalmar ca 1660-1800. I: G. Tagesson (red). *Kvarteret Gesällen 4 och 25 samt del av Kvarnholmen 2:2*. UV Rapport 2014:93. Riksantikvarieämbetet.

Calissendorff, K. 1986. *Ortnamn i Uppland*. Uppsala.

Dahlgren, S. 1979. Enköping under 1800-talets första hälft. *Enköpings stads historia - del II från 1718-1950*. Uppsala.

DMS 2010. Det Medeltida Sverige; 1 Uppland; 9 Fjädrundaland; Trögd. S Rahmqvist. Upplandsmuseet. Uppsala.

Gustavsson, J H. 1979. *Medeltidsstaden 12. Enköping*. RAÄ & SHM rapport. Stockholm.

Hård af Segerstad , A. 1892. *Enköpings stads donationsjord*. Enköping.

Ljung, S. 1963. *Enköpings stads historia – del I tiden till och med 1718*. Utgiven av stadsfullmäktige i Enköping. Lund.

Löfgren Walukiewicz, U & Gezelius, L. 1991. *Kyrkogatan*. Arkivrapport.

Roslund-Forenius, Y. 1990. *Förundersökning*. Uppland, Enköping, Kvarteret Läkaren. Arkivrapport 1990.

Sundquist, N. 1944. *En bok om Enköping*. Uppsala.

Syse, B. 1985. *Provundersökning Centrum 34:2, Kv Läkaren*. Enköping, Uppland 1985. Arkivrapport.

Syse, B. 2001. *VA-arbeten i Kyrkogatan*. RAÄ 26, Kyrkogatan, Enköping, Uppland. Upplandsmuseet Rapport 2001:01.

Syse, B. 2003. *Tullgatan och Kungsgatan. VA-arbeten i Enköping*. RAÄ 26, Tullgatan och Kungsgatan, Enköping, Uppland. Upplandsmuseet Rapport 2003:23.

Qviström, L. 2003. *Arkeologisk övervakning i samband med schaktning för fiberkabel i Enköpings centrum*. Skrivelse 2003-09-18.

Uggla, A. 2016. *PM Miljöteknisk markundersökning. Centrum 34:3-4 och Centrum 34:1. Enköpings kommun, Gymnastikhuset, Kv Läkaren*. Bjerking 2016-08-24.

Otryckta källor, Arkiv, Digitala resurser

LMV. Lantmäteriverkets arkiv.

- Regleringskarta. Enköping. År 1804. Akt 03-ENS-14
- Tomtmätning Akt 0381-13/1924
- Ekonomiska kartan 1951
- Ekonomiska kartan 1980

Upplandsmuseets topografiska arkiv
Enköpings museum, Kvarterskartor.

Kungliga Biblioteket, digital resurs. <https://suecia.kb.se/>
Digitalt Museum. www.digitaltmuseum.se

Bilagor

Bilaga 1 – Kontextlista

Nr	Schakt	Kontexttyp	Beskrivning
128	1	Gråstov	Gråstov och matjord ca 0,2 m tjockt. Fanns över hela ytan.
169	1	Raseringslager	Raseringsmaterial från den senaste bebyggelsen bestående av kompkt, sandigt, grus med inslag av tegelbitar och småsten. Fynd av YRG, enstaka djurben, buteljglas och fajans. En bit från en linoleummatta påträffades även i lagret. Lagret var ca 0,25 m tjockt och låg direkt under matjorden.
179	1	Stenar	Två huggna gråstenar påträffade direkt under raseringslager 169 i schaktets sydvästra del. Stenarna var 0,35x0,2 respektive 0,4x0,2 m stora och låg ovan fyllningen 207.
207	1	Fyllning	Fyllning i nedgrävningen 203 bestående av brungrå, kompakt, grusig sand med inslag av enstaka kolstänk mot botten. Fynd av eventuella keramikfragment. Mot botten fanns en sotig, svedd sten. Prov för ¹⁴ C-analys, PK212, insamlades från botten av fyllningen.
203	1	Nedgrävning	Stor nedgrävning i åsgruset fylld med 207. Nedgrävningen var rund i plan, 1,5 m stor, och med en skarp, lutande nedgrävningskant. Nedgrävningen fortsatte utanför schaktet åt sydväst. Den del som fanns inom schaktet grävdes i botten. Eventuellt förhistorisk anläggning.
254	2	Gruslager	Ljusgrått, fyndtomt gruslager som fanns direkt under gråstovet och matjorden. Lagret var ca 0,03 m tjockt och fanns i hela schaktet.
279	2	Fyllning	Fyllning i tunnan 266 bestående av stenar, ca 0,05-0,15 m stora, blandat med gråbrunt, sandblandat grus. I fyllningen fanns även plastbitar och modernt buteljglas. 1900-tal.
266	2	Tunna	Delvis nedbruten tunna i trä med tunnband i järn. Fylld med 279 och nedgrävd genom 261 och 290. 1900-tal.
261	2	Raseringslager	Tunt, luckert, brunt, sandlager med inslag av grus och småsten. Enstaka fynd av YRG. Låg direkt under 254, skuret av tunnan 266. Tolkas som dela av raseringen av den senaste bebyggelsen.
290	2	Raseringslager	Tunt, gråbrunt, kompakt, sandlager under 261. Stort inslag av småsten, enstaka kolstänk och kalkbriksbitar. Skuret av tunnan 266.
302	2	Fyllning	Fyllning i ledningsschakt 298 bestående av grått grus med stora sprängstenar med tjärpapp på. Mot botten fanns ett keramikrör märkt "Skromberga R". Från Skromberga lerkärlsfabrik vars produktion startade 1886.
298	2	Nedgrävning	Ledningsschakt påträffat under raseringslager 290. Ca 2 m brett i plan och 1,2 m djupt.
467	3	Fyllning	Under gruslagret till parkeringsytans fanns ett utschaktat och uppfyllt parti. Fyllningen bestod av ett mörkbrunt, sandigt, gruslager med inslag av stenar, tegel, asfaltbitar, träbitar, järnskrot och plast.
365	3	Stenkonstruktion	Bestående av stenar i varierande storlek, delvis omrörda med småsten mellan de större. Stenarna lagda i två skift. Kan möjligen vara från den senaste bebyggelsen. Låg under matjordslaget och ovan lager 400.
400	3	Lager	Under 365 fanns i nästan hela, fram till parkeringsytan, ett grått gruslager med inslag av småsten, sand och tegelkross. Fynd av fajans, porslin och YRG. Lagret var tjockare i norr och tunnade ut mot parkeringsytan i söder. Låg ovan stenblocket 411.
389	3	Stenkonstruktion	Under lager 400 fanns centralt i schaktet resterna av en stenkonstruktion bestående av löst liggande stenar i varierande storlek. Även sprängsten fanns i materialet. Konstruktionen låg strax norr om det markfasta blocket 411.
486	3	Fyllning	Fyllning i nedgrävningen 477 bestående av ett brungult grus. Mot botten fanns sprängsten och tegelbitar. Enstaka fynd av glas och keramik.
477	3	Nedgrävning	Rund i plan med regelbundna, raka sidor. Ca 1,5 m stor i plan. Grävd genom 454 och ned i åsgruset. Sannolikt maskingrävd. Tolkas som en dumpgrop.
454	3	Utfyllnadsager	Melerat, något fläckig, grusig sand med inslag av silt. Lagret var 0,4-0,8 m tjockt och tolkas som ett utfyllnadslager. Fanns på båda sidor om stenblocket 411. Skuret av nedgrävning 477 och det utschaktade partiet 467 i söder. Låg under lager 400. I lagret hittades ett nästan helt YRG fat (F17) tillverkat 1750.
471	3	Utfyllnadslager	Mörkbrunt lerlager med rikligt med djurben. Enstaka järnföremål och en stengodsskärva. Låg under lager 454. Inslag av tegelkross. Lagret var ca 0,08-0,12 m tjockt. Påfört utfyllnadslager.
495	3	Lager	Gult, mycket kompakt lager direkt ovan åsgruset och 512, 0,1 m tjockt. Låg under lager 471. Lagret var hårt och gav ett metalliskt intryck med rostgul färg och en svart kärna. Det gick att bryta loss bitar av lagret. Ytan på lagret var gropig vilket eventuellt kan vara avtryck efter stenar. Lagret följde den naturliga topografien. Enstaka tegelfragment och kolfragment fanns nedtryckta i lagret. Tolkas vara naturligt avsatt.
512	3	Lager	Tunn horisont ovan åsgruset, under 495, bestående av åsgrus med inslag av kolstänk och enstaka tegelkross.
486	4	Fyllning	Fyllnadsmassor i det utschaktade området på parkeringsytan bestående av rivningsmaterial, betongblock, sprängsten, kantsten, sand och cement.
477	4	Nedgrävning	Utschaktat område på parkeringsytan, ca 1,6 m djup.
520	5	Raseringslager	Omrört lager bestående av brun sand med inslag av grus. Rikligt med tegelkross. Även inslag av fönsterglas, kakelbitar, elledningar, plastbitar, metallskrot, tapetbitar, taktegel och träflis. Inga fynd insamlade från detta lager.
600	5	Stensyll	Under 520 fanns rester av en kraftig stensyll bestående av grovt huggna stenblock, 0,6-1 m stora.

524	5	Sättsandslager	Under 600 fanns ett sättsandslager bestående av brun sand med inslag av silt. Lagret var ca 0,25-0,3 m tjockt och innehöll även tegelkross, djurben och småsten.
528	5	Konstruktionslager	Under 524 fanns ett konstruktionslager bestående av gulbrun sand med inslag av silt och grus. Lagret var ca 0,3 m tjockt och var mycket likt 524 i sammansättningen. Övergången mellan dessa gick endast att urskilja i schaktkanten.
645	5	Lager/härd	I botten av schaktet fanns ett tunt lager bestående av kol och sot precis ovan åsgruset och lerlager 1123. Lagret var ca 0,02 m tjockt och kan eventuellt vara en rest av en härd. Prov för ¹⁴ C-analys samlades in från lagret, PK663.
677	5	Fyllning	Fyllning i stolphålet 670 bestående av brungrå sand med inslag av silt. Ej undersökt.
670	5	Stolphål	Stolphål grävt i åsgruset. Rund form i plan, ca 0,4 m stort. Ej undersökt.
693	5	Fyllning	Fyllning i stolphålet 685 bestående av brungrå, homogen, sand med inslag av silt. 25% av fyllningen undersökt för hand.
685	5	Stolphål	Stolphål grävt i åsgruset. Låg delvis under lerlagret 1123. Rund form i plan, ca 0,4 m stort.
592	5	Fyllning	Fyllning i nedgrävningen 584 bestående av brun sand med inslag av silt. Ej undersökt.
584	5	Nedgrävning	Halvmåneformad nedgrävning synlig i åsgruset. Ej undersökt.
571	5	Fyllning	Fyllning i stolphålet 559 bestående av brungrå sand med inslag av silt. 50% av fyllningen undersökt. Prov för ¹⁴ C-analys samlades in från fyllningen, PK583.
559	5	Stolphål	Stolphål grävt i åsgruset fyllt med 571. Rund form i plan, ca 0,4 m stort. 50% av fyllningen undersökt, stolphålet 0,34 m djupt.
546	5	Fyllning	Fyllning i stolphålet 532 bestående av brungrå sand med inslag av silt. Ej undersökt.
532	5	Stolphål	Stolphål grävt i åsgruset. Rundad form i plan, ca 0,7 m stor. Ej undersökt.
1123	5	Lerlager	Naturligt avsatt lerlager som fanns i delar av schaktet.
744	6	Raseringslager/Fyllning	Raseringslager under parkeringsytan bestående av tegelbitar, kakel, järnskrot, fönsterglas, plastbitar, golvplattor, stenar och träbitar. Sannolikt samma lager som 467 i schakt 3.
726	6	Lager	Grått gruslager med inslag av tegelkross. Ca 0,1-0,2 m tjockt. Tunnade ut mot söder.
731	6	Utfyllnadslager	Mäktigt gruslager av skiftande färg, gulvitt-orangebrunt, och materialstorlek. Låg under 726 och ovan 749 samt åsgruset. Lagret var ca 0,7 m tjockt och låg i hela schaktet bortsett från delen vid parkeringsytan. Relativt fyndtomt. I övergången mot åsgruset påträffades ett halvt kärl i järn. Enstaka tegelkross och kalkbruksfragment.
749	6	Utfyllnadslager	Mörkbrunt, mylligt siltlager som låg direkt ovan åsgruset i schaktets norra del. Här fanns en större svacka och 749 fyllde denna. Inslag av tegel kross samt rikligt med djurben.
838	7	Fyllning	Fyllning i stolphålen 829 bestående av luckert grus. I fyllningen fanns även runda stenar, ca 0,1-0,15 m stora. Möjlig stenskoning.
829	7	Stolphål	Stolphål grävt i lager 807 fylld med 838. Rundad form i plan, ca 0,4 m stor. Drygt 0,25 m djupt.
872	7	Fyllning	Fyllning i stolphålet 863 bestående av grått grus. Innehöll även rundade stenar, ca 0,1-0,15 m stora. Ev stenskoning.
863	7	Stolphål	Stolphål grävt i lager 807 fylld med 872. Rundad form i plan, ca 0,4 m stor. Drygt 0,25 m djupt.
856	7	Fyllning	Fyllning i stolphålet 848 bestående av grått grus. Innehöll även rundade stenar, ca 0,1-0,15 m stora. Ev stenskoning. Mot botten fanns trärester från en stolpe, delvis nedbruten.
848	7	Stolphål	Stolphål grävt i lager 807 fylld med 856. Rundad form i plan, ca 0,4 m stor. Drygt 0,25 m djupt.
821	7	Fyllning	Fyllning i stolphålet 812 bestående av grått grus. Innehöll även rundade stenar, ca 0,1-0,15 m stora. Ev stenskoning. Mot botten fanns trärester från en stolpe, delvis nedbruten.
812	7	Stolphål	Stolphål grävt i lager 807 fylld med 856. Rundad form i plan, ca 0,4 m stor. Drygt 0,25 m djupt.
807	7	Lager	Grått gruslager direkt under matjordslager 128. Skuret av stolphålen 829, 863, 848, 812. Samma lager som 731 i schakt 6.
894	7	Lager	Beigt gruslager med inslag av sand. Låg direkt under 807 i hela schaktet.
935	7	Lager	Brunt sandlager under 935. Endast fragmentariskt bevarat. Låg upp mot stenkonstruktionen 899 och ovan 966. Fynd av YRG, glas och spik.
899	7	Stenkonstruktion	Stenkonstruktion bestående av två rundade stenar, 0,3,0,35 m stora, och en större grovt huggen flat sten, ca 0,9 m stor. Den större stenen kan eventuellt ha varit en tröskelsten.
966	7	Gårdsyta	Gårdsyta under stenarna 899 bestående av ett kompakt sandlager med inslag av grus. Tydligt trampad yta.
982	7	Utfyllnadslager	Utfyllnadslager bestående av sand, grus och småsten. Fyllning i en naturlig svacka. Samma lager som 749 i schakt 6. Utfyllnad inför anläggande av gårdsyta och eventuell byggnad. Låg direkt ovan åsgruset och under gårdsytan 966.
994	7	Stenar	Större stenar i den nordvästra schaktkanten. Har placerats i slutningen för att stabilisera och förhindra ras.
1027	8	Utfyllnadslager	Grått gruslager med rikligt av moderna fynd. Lagret var 0,5-0,7 m tjockt. Låg under matjorden 128 och ovan lager 1106.
1106	8	Utfyllnadslager	Ljusgrått sandlager med inslag av grus, stenar samt tegel- och kalkbrukskros. Moderna fynd. Låg under 1027 och upp mot 1054.
1054	8	Stenar	Större stenar lagda som en terrasskant i schaktets sydöstra kant.
1111	8	Utfyllnadslager	Beigt gruslager med inslag av tegelkross och småsten. Samma fyndsammansättning som i ovanliggande lager. Låg under 1106 och 1054.

Bilaga 2 - Fyndlista

F nr	Sch.	Kon-text	Dat.	Material	Sakord	Under typ	L. mm	Br. mm	Vikt (g)	Ant.	Ant. Frag.	Beskrivning	Anmärk.
1	1	164	1700-1800-tal	Keramik	YRG	Kärl			618	1	53	Skärvor från flera YRG-kärl.	
2	1	164		Keramik	Fajans	Kärl			13		5	Skärvor från flera fajanskärl.	
3	1	164	1800-tal	Keramik	Flintgods	Fat	25	25	1,8	1	1	Skärva i flintgods från fat. Vitglaserat.	
4	1	164		Glas	Kärl				36,1		4	Skärvor från kärl.	
5	1	169		Ben	Avfall				91,4		6	Rörben från nöt, tand från häst, mindre rörben från får.	Gallrat
6	2	290		Keramik	YRG	Trefots gryta	80	68	103,3	1	1	Botten och fot från trefotsgryta. Grönglaserad innsida.	
7	2	290	1800-1900	Kakel			32	21	6,1	1	1	Kakelskärva i ljus lera med ljusgrön glasyr.	
8	2	290		Grafit			62	14	19,2	1	1	Cylinderformat, kompakt, föremål med oklar funktion.	
9	2	290		Järn	Spik		65	5	13,2	1	1	Spik	Gallrad
10	2	290		Ben					11,1	1	1	Del av fårkäke.	Gallrad
11	2	261	1700-1800	Keramik	YRG	Kärl			331,1		24	Skärvor från flera YRG kärl.	
12	2	261		Grafit			54	5	2,1	1	1	Cylinderformat, kompakt, föremål med oklar funktion.	
13	2	261		Järn	Spik				65,9	4	4	Spikar	Gallrad
14	3	454		Keramik	YRG	Kärl			332,6		11	Skärvor från olika YRG kärl.	
15	3	454	1700-1800	Keramik	YRG	Fat			318,8	1	3	Tre skärvor från ett YRG fat med dekoren ristad i godset under glasyren. Ljusgul bottegglasyr med grön dekor.	
16	3	454	1700-1800	Keramik	YRG	Kärl			248,9	1	5	Fem skärvor från en YRG kruka med handtag/öra. Mörk brunröd glasyr.	
17	3	454	1750	Keramik	YRG	Fat			640,9	1	4	Fyra skärvor från ett nästan komplett YRG fat med bevarad dekor. Årtal 1750 i röd glasyr. I övrigt en fågel med kvist i näbben samt växtdekor.	
18	3	454		Ben					303,7		5	Större rörben från nöt.	Gallrad
19	3	400	1700-tal	Keramik	YRG	Kärl			370,3		17	Skärvor från flera YRG kärl. Fat, krus.	
20	3	400		Bränd lera	Kakel		35	30	11,8	1	1	En skärva vitglaserad kakel.	
21	3	400		Ben					25,5		2	En fiskkota, torsk. Samt ett mindre rörben från får.	Gallrad
22	3	400		Keramik	Flintgods	Kärl			409	3	3	Skärvor från olika flintgodskärl. Två bukskärvor från skål/krus med vitglaserad botten och blå dekor på utsidan av buken.	
23	3	400		Glas	Pianglas				3,5		2	Två skärvor pianglas, ofärgat.	
24	4	486		Keramik	YRG	Fat	37	30	6,6	1	1	Botten och bukskärva från mindre YRG fat med grön glasyr på insidan.	
25	4	486		Glas	Pianglas		32	20	2,6	1	1	En skärva grönt pianglas. Små bubblor i glaset.	
26	5	524		Keramik	YRG	Kärl			27	3	3	Skärvor från tre YRG kärl.	
27	5	524		Bränd lera	Tegel		195	130	1737	1	1	En halv tegelsten med avtryck från grisklövar.	
28	5	528		Keramik	YRG	Kärl			77,2	2	2	Skärvor från två YRG kärl. Ett öra/handtag och en buk- och mynningskärva.	
29	5	528		Ben					83,5		4	Mindre fragment från rörben. Nöt och svin.	
30	6	749		Keramik	YRG	Gryta			206	1	2	Ett rörskaft och en bukskärva från en trefotsgryta i YRG. Ljus gröngul heltäckande glasyr.	
31	6	749		Ben					133		10	Kapade kotor från svin. Mindre delar från rörben av nöt.	Gallrad
32	6	731		Keramik	YRG	Kärl			144,9	6	6	Skärvor från olika YRG kärl. Fat och skålar.	

F nr	Sch.	Kon-text	Dat.	Material	Sakord	Under typ	L. mm	Br. mm	Vikt (g)	Ant.	Ant. Frag.	Beskrivning	Anmärk.
33	6	731		Glas	Kärl		58	25	10,8	1	1	Bukskärvan i mörkgrönt glas. Mindre butelj. Mycket bubblor i glaset.	
34	6	731		Keramik	Fajans	Kärl			1,9	2	2	Två skärvor från olika fajansfat. Endast vit bottenlaser.	
35	6	731		Keramik	Flintgods	Kärl	35	12	7,2	1	1	Öra från flintgodskärl. Vit bottenlaser med dekor av gröna blad.	
36	6	731		Skiffer	Bryne		123	45	93	1	1	Skifferbryne.	
37	6	726		Keramik	YRG	Kärl			140,1	7	8	Skärvor från olika YRG kärl. Fat, trefotsgröta och skål.	
38	6	726		Glas	Kärl/planglas				4,4	2	2	En skärva ljus blågrönt planglas och en skärva från ljus blågrön flaska.	
39	6	726		Keramik	Flintgods	Kärl			2,3	2	2	Två skärvor från flintgodskärl. Vitlaserade.	
40	7	894		Keramik	YRG	Kärl			208,5	13	13	Skärvor från YRG kärl. Två miniatyrkärl. Två med dekor på utsidan samt en mynning och halskärvan.	
41	7	894		Keramik	Fajans	Fat	50	33	17,2	1	1	En bottenkärvan från ett fajansfat med vit bottenlaser och blå dekor.	
42	7	807		Keramik	YRG	Kärl			47,7	7	7	Skärvor från olika YRG kärl.	
43	7	935		Keramik	YRG	Kärl			31,2	2	2	Två skärvor från två YRG fat. Mynning och brätte.	
44	7	935		Glas	Kärl/planglas				6,3	4	4	Skärvor från planglas och kärl. En skärva från foten till ett passglas.	
45	7	966		Keramik	YRG	Kärl			210,3	7	7	Skärvor från olika YRG kärl. Fat, skål och gryta.	
46	7	966		Ben					66,5		6	En svintand, fragment av röriben från nöt.	
47	8	1027	1800-1900	Keramik	YRG	Kärl			116,3	5	5	Skärvor från YRG kärl. Kompakt, finkornigt gods, ljus rött.	
48	8	1027	1800-1900	Bränd lera	Kakel		87	43	40	1	1	Grönlaserad kakelplatta. Ljust gods.	
49	8	1027	1800-1900	Glas	Kärl				198,5	8	8	Skärvor från olika glaskärl. Dryckeskärl och flaskor.	
50	8	1027	1800-1900	Glas	Knapp		17		1,7	1	1	En liten rund glasknapp i vitt glas.	
51	8	1027	1800-1900	Keramik	Flintgods	Kärl			117,3	9	9	Skärvor från olika flintgodskärl. Fat och skål.	
52	8	1027		Läder	Sko	Klack	75	56	37,7	1	1	Klack från skosula.	
53	8	1106		Keramik	YRG	Kärl			262,7	4	4	Skärvor från olika YRG kärl. Gryta och fat.	
54	8	1106	1800-1900	Glas	Kärl				192,3	2	2	Skärvor från glaskärl. En botten från mörkbrun flaska. En mynning och hals från liten ofärgad flaska och en bukskärvan i ofärgat glas.	
55	8	1106	1800-1900	Keramik	Flintgods	Fat	18	15	0,5	1	1	Mynningskärvan från flintgodsfat. Blå dekor på vit grund.	
56	8	1106		Bränd lera	Kritpipa	Skaft	42	6	1,7	1	1	Skaffragment från kritpipa.	
57	8	1118		Keramik	YRG	Kärl			129,6	4	4	Skärvor från olika YRG kärl. Gryta och fat. Finkornigt gods.	
58	8	1118		Keramik	Porslin	Fat	35	23	10,2	1	1	Botten och buk från vitlaserat porslinsfat. Fragment av gulddekor.	
59	8	1118	1800-1900	Keramik	Flintgods	Kärl			125,2	2	2	Två skärvor flintgods. En mynningskärvan från en skål med tryckt svartgrön dekor på både insida och utsida. En skärva från ett vitt större kärl, serveringsskål/terrin.	
60	3	400		Bränd lera	Kritpipa	Skaft	45	9	4,8	1	1	Skaffragment från kritpipa.	
61	3	454		Bränd lera	Kritpipa	Skaft			6,9	2	2	Två skaffragment från kritpipa. Ev från samma, dock ingen passning.	
62	3	Lösfynd	1761-1768	Bränd lera	Kritpipa	Huvud, klack	67	21	13,2	1	1	Helt huvud från kritpipa med smal klack. Stämpel på huvudet föreställande ett lejon med initialerna "E.E" över och "STH" under. E.E står för pipmakaren Emanuel Eld, verksam i Stockholm (STH) under perioden 1761-1768. Eld var även Hovsekreterare.	

Fn r	Sch.	Kon-text	Dat.	Material	Sakord	Under typ	L. mm	Br. mm	Vikt (g)	Ant.	Ant. Frag.	Beskrivning	Anmärk.
63	6	726		Bränd lera	Kritpipa	Skaft	37	7	3,1	1	1	Skaffragment från kritpipa.	
64	7	966		Bränd lera	Kritpipa	Skaft	25	8	2	1	1	Skaffragment från kritpipa.	
65	8	1027		Bränd lera	Kritpipa	Skaft	20	6	1,2	1	1	Skaffragment från kritpipa.	
66	6	726		Metall	Knapp		21		2	1	1	Knapp med textilavtryck. Sannolikt en stoppad knapp.	

Bilaga 3 – Fyndbilder

Yngre rödgods

Figur 77. F14. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 78. F15. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 79. F16. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

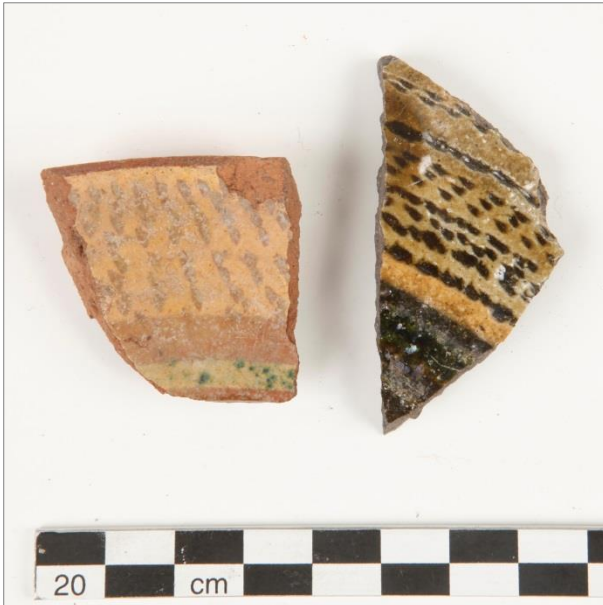
Figur 80. F30. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 81. F32. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 82. F40. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 83. F43. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 84. F45. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 85. F47. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Flintgods

Figur 86. F22. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Glas

Figur 87. F49. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Kritpipor

Figur 88. F62. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Metall

Figur 89. F8. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 90. F12. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 91. Järngryta påträffad i schakt 6. Samlades ej in. Foto Emelie Sunding, Upplandsmuseet.

Bilaga 4 – Analyser

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2017-02-01

Anna Ölund
Upplandsmuseet
Fyristorg 2
753 10 UPPSALA

Angströmlaboratoriet
Tandlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Angströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Kv Läkaren, Enköping, Uppland. (p831)

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

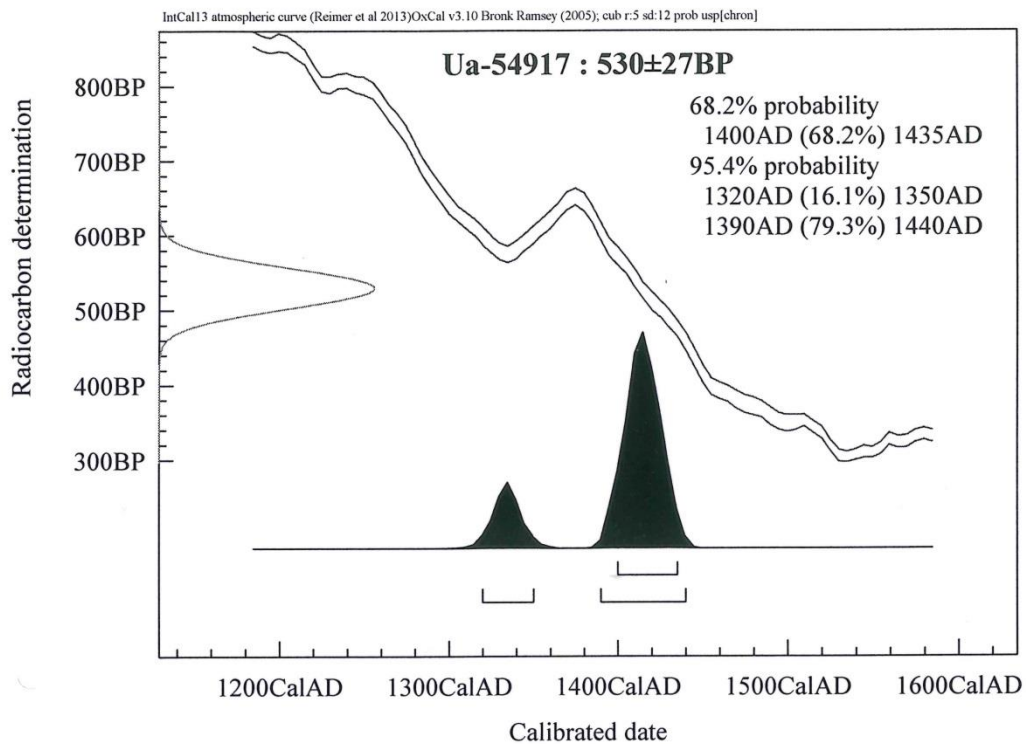
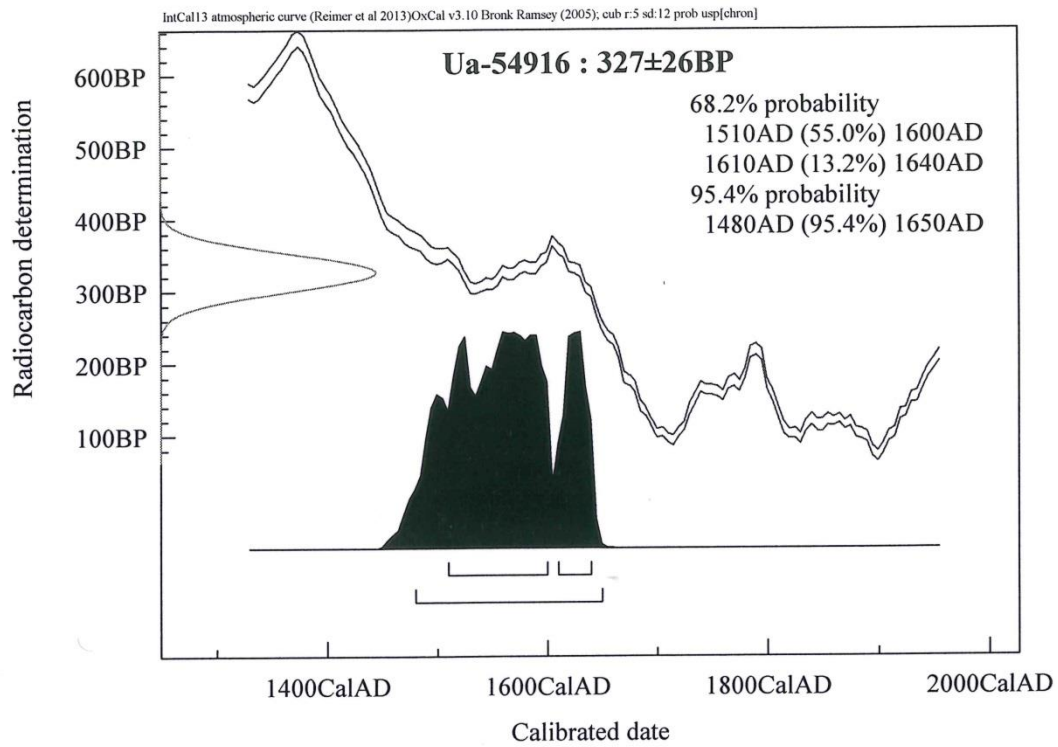
RESULTAT

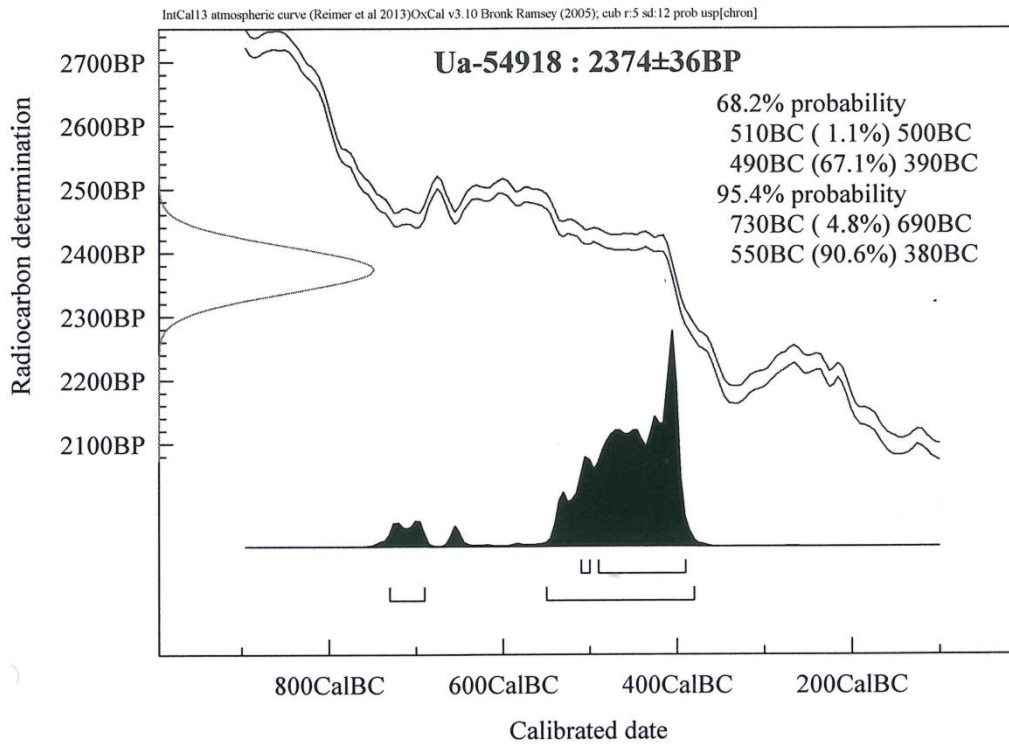
Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ VPDB}$	^{14}C age BP
Ua-54916	PK 663	-24,3	327 ± 26
Ua-54917	PK 583	-25,6	530 ± 27
Ua-54918	PK 212	-25*	2 374 ± 36

*Schablonvärde

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/ Karl Håkansson

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1672

**Vedartsanalyser på material från Uppland,
Enköping, Kv. Läkaren.**

Adress:

Kattås

670 20 GLAVA

Telefon:

0570/420 29

E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:

5713-0460

www.vedlab.se

Organisationsnr:

650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1672

2016-11-07

Vedartsanalyser på material från Uppland, Enköping, Kv. Läkaren.

Uppdragsgivare: Anna Ölund/Upplandsmuseet

Arbetet omfattar två kolprov från en förundersökning av boplatzlämningar i utkanten av Enköping.

Proverna innehåller kol från björk, gran, hassel och tall. Provet från stolphålet innehåller kol från flera trädslag vilket antyder att det inte representerar själva stolpen. Grankolet skulle kunna vara från stolpen med det är osäkert. Hassel från samma prov ger en mer tillförlitlig datering utan hög egenålder. Ni får välja vilket ni vill skicka på datering. Tallkolet från härden kan ge hög egenålder.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
645	663	Härd	3,0g	1,7g 8 bitar	Tall 8 bitar	Tall 20mg	
571	583	Stolphål	0,6g	0,3g 5 bitar	Björk 1 bit Gran 3 bitar Hassel 1 bit	Gran 25mg Hassel 30mg	

Erik Danielsson/VEDLAB

Kattås

670 20 GLAVA

Tfn: 0570/420 29

E-post: vedlab@telia.com

www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Gran	<i>Picea abies</i>	350 år	Trivs på näringsrika jordar. Tål beskuggning bra och konkurrerar därför lätt ut andra arter	Lätt och lös men ganska seg ved. Ofta rakvuxen. Ganska motståndskraftig mot röta. Stolpar golvbrädor stötar lieskaft, korgar	Bark till taktäckning. Granbarr till kreatursfoder
Hassel	<i>Corylus avellana</i>	60 år	Ganska krävande på jordmån. Vill gärna ha ljus men tål beskuggning tex i ekskog	Bildar lätt långa raka sega spön som använts till korgar och tunnbånd	Vanligt träd på lövängar
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade

Bilaga 5 – Kritpipsanalys

KRITPIPSRAPPORT ENKÖPING.

Arkeolog Emelie Sunding, Stiftelsen Upplandsmuseet, Uppsala.

Dekoren på framsidan ä ett lejon med bokstäverna E.E över och STH under.

Pipan är tillverkad av Hovsekreterare Emanuel Eld i Stockholm där han var verksam 1761-1768. Han övertog bruket efter Daniel Almqvist 1761 efter att ha varit verksam sedan 1751.

Emanuel Eldh var hovsekreterare och arbetade tillsammans med kammarrevisionsrådet P.G. Fahnenhielm, mest känd för att ha utgivit de lättförfalskade krigssedlarna i Finland de s.k, "Fahnenheilmare".

Pipan har endast hittats en gång tidigare och av en sportdykare vid Sandhamn i Stockholms skärgård. Se bild nedan.

Vendelsö 10 februari 2017.

Arne Åkerhagen